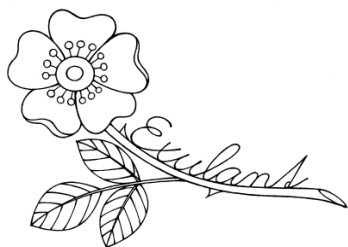

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 53 (1/2022)

zapsaného spolku

EXULANT

Milí čtenáři,

kromě jiných výročí si letos budeme připomínat 300. výročí založení exulantské osady Herrnhut (Ochranov). Dovolte mi tedy uvést první číslo našeho věstníku v roce 2022 heslem Jednoty bratrské pro tento rok: „*Kdo ke mně přijde, toho nevyženu ven*“ (Jan 6,37). Ochranovští vydavatelé k tomu uvádějí, že letošní heslo nás přivádí k poznání, jak jsme Bohem přijímáni. *Každému je tím řečeno: obrátíte-li se k němu, nebudete odmítnuti. Tato jistota je důležitá v každé době, a zvláště tehdy, kdy lidé musí neustále prokazovat svou výkonnost, případně i sílu. Bůh přijímá každého. Kdo přijde ke Kristu, je vždy vítán, nebude odmítnut. Nikoli pouze moudří, zbožní, slušní nebo úspěšní. Kdokoli přijde, je vítán. Bůh není nadčasový osud, Bůh je láska, je to vztah a pouto. S touto zvěstí vyrazili sloužit ochranovští misionáři a s touto jistotou smíme i my vstupovat do roku 2022.*

Naši spolkovou činnost jsme letos zahájili v Žacléři 5. 2. 2022 XIV. ročníkem Memorálu J. A. Komenského. V červnu připravujeme konferenci a členskou schůzi v Litoměřicích, a v červenci zájezd po stopách Moravských bratří na severní Moravě. Bližší informace o konferenci i zájezdu jsou v tomto věstníku. Nevíme sice, jaká bude epidemiologická situace, ale pokud to půjde, srdečně na obě akce zveme. O tom, bude-li se konat tradiční setkání v Trpístech, budete informováni v příštím věstníku.

Jsmo velmi vděčni všem, kteří i v loňském nesnadném roce jakýmkoli způsobem naši činnost podpořili.

Jan Bistranin

BUĎTE MILOSRDNÍ, JAKO JE MILOSRDNÝ VÁŠ OTEC

Lukáš 6,36

Tento verš byl už před několika lety vybrán zástupci různých církví za heslo roku 2021, který před několika málo dny skončil. Slova těch každoročně vybíraných veršů se nemají ani nechtějí stát magickými slovy předvídajícími události následujících 365 nebo 366 dní ani našeho životního běhu. Ta slova před námi chtějí stát jako nabídka: mohou se stát biblickým slovem, které nás ovlivní a provede tím, co nám ten právě započatý rok přinese, s čím se setkáme a s čím se budeme potýkat.

Vloni, jak bylo řečeno, byla vybrána Ježíšova slova: „*Buďte milosrdní, jako je milosrdný váš Otec.*“ Nechce se mi to úžasné biblické slovo jen tak odložit. Můžeme se ještě jednou každý z nás zamyslet nad tím, zda se nám opravdu stala mottem, případně posilou pro dny, které všichni máme v dobré paměti a které se ještě ani neodvažujeme nazvat minulostí.

„*Buďte milosrdní, jako je milosrdný váš Otec,*“ řekl Ježíš.

Ten verš je součástí Ježíšova kázání na poli nebo na rovině, chcete-li. Nám známější je zřejmě zpráva evangelisty Matouše, který hovoří o kázání na hoře: v něm najdete kromě výroků jako: „*vy jste sůl země a světlo světa*“ taky Ježíšův výklad některých článků Desatera, ale především tam zaznívají Ježíšova blahoslavenství doplněná zaslíbeními.

V Lukášově podání je Ježíš zdánlivě přísnejší. Po blahoslavenstvích následují varování:

„Běda bohatým – jim se už dostalo odměny ... běda vám, kdo se nyní smějete, protože budete plakat ... nesud'te, abyste nebyli souze- ni... odpouštějte a bude vám odpuštěno, dávej- te a bude vám dáno..., protože jakou měrou naměříte, takovou Bůh naměří vám.“ (v. 37n).

Přísná slova tehdy pravil Ježíš svým učed- níkům a zástupům, co ho provázely. Nazna- čil, jak by měl jejich život vypadat, ale záro- veň na rovinu řekl: pokud se tak nebudete chovat, bude váš život složitější, bude to mít své důsledky, bude vás to možná i bolet!

„Bud'te milosrdní, jako je milosrdný váš Otec.“

S čím přichází, co do našeho života přiná- ší a co od nás chce tohle Ježíšovo slovo?

Už z podobenství o milosrdném Samařa- novi (Lukáš 10,25-37) je jasné, že být milo- srdným má a musí mít dopad do konkrétního života člověka. Že to má mít docela prak- tické důsledky. Milosrdný je ten, kdo má mi- lující srdce; milosrdným je ten, kdo se umí nad druhým slitovat; milosrdným je ten, kdo pro druhého nelituje svého času, kdo se za něj zasadí, kdo přiloží ruku k dílu, když je třeba, kdo pohladí, když něco bolí. Milo- srdný je ten, kdo podepře, když klopýtáte, kdo vám osuší slzy, když pláčete a počká s vámi na cestě, než si odpočnete. Milo- srdenství má, ať chcete nebo ne, co do činění s láskou. O té taky nelze jen mluvit, tu taky musíte projevít.

Možná to můžeme říct docela civilně: milosrdenství má co do činění s docela prak- tickou a konkrétní pomocí. O milosrdenství a pomoci není možné pouze diskutovat a fan- tazírovat, obojí, pokud to má mít smysl a při- nést nějaké ovoce, se musí projevít docela prakticky.

Prokázat milosrdenství nebo být milo- srdným, to není přežitek, i když ta slova znějí poněkud omšele a zastarale. Docela bez nad- sázky si myslím, že v naší době je milosr- denství dokonce nutností. Vlastně je to prog- ram a úkol pro nás všechny, milí křesťané. Učit se milosrdenství a vnášet je do našeho světa. – A právě tady vidím místo pro se- bereflexi. Kolik lásky a milosrdenství jsme do světa v tom uplynulém roce plném covidu,

bolesti, zmatků, výkřiků o svobodě a vlastních právech přinesli?

Co zmůžeme, říkáme si někdy? Jsme mož- ná obyčejní, možná nám připadá úkol, který jsme dostali, nadlidsky těžký. Ale nezoufej- me, nejsme na něj sami! Vždyť se s Božím milosrdenstvím setkáváme na každém kroku! Jsme na něm závislí. Umíte si snad před- stavit, bratři a sestry, svůj život bez Božího milosrdenství? Umíte si bez něj představit svou budoucnost? Dovedete si představit, že by Bůh řekl: dost bylo milosrdenství, to už stačilo, od nynějška si musíte všechno od- sloužit a zasloužit?

Já sama si to představit neumím – a ani nechci. Věřím, že Bůh, který je pramenem milosrdenství, svou ruku nevztáhne zpět. Jeho milosrdenstvím si jsem jista, jako ničím jiným. – Na druhou stranu ale platí, že ten, kdo se s Božím milosrdenstvím setkal, ho taky musí a má vyzařovat a nést dál. To je náš úkol a naše určení: Nechat se ovlivňovat Božím milosrdenstvím, žít svůj život ze zku- šenosti, která mění nebo minimálně chce mě- nit naše postoje i jednání. Nést Boží milo- srdenství do světa – to znamená: mít druhé lidi v patrnosti, zůstat citlivým k jejich boles- tem a trápením, mít pro ně otevřené dveře. A taky vnášet do světa naději, pokoj, od- puštění...

Ježíšovo slovo: „Bud'te milosrdní, jako je milosrdný můj Otec“ bylo sice heslem pro právě uplynulý rok. Jeho působnost se ale těmi právě uplynulými 365 dny nevyčerpala. Jejich zvěst je dobrým vkladem pro celý náš život. Pokusme se o to, být milosrdnými, naučme se to. Nesme na sobě i v tom novém roce znamení Božího milosrdenství. Vyza- řujme ho do svého okolí – a možná, že výsledkem budeme překvapeni.

Lenka Freitingerová

ZÁJEZD 2022

S nadějí, že to letos již bude možné, uva- žujeme o dvoudenním tuzemském zájezdu ve dnech **5. a 6. července 2022**. Je to v roce 300. výročí založení exulantské osady Herrnhut (Ochranov) moravskými exulanty. První

strom na stavbu nové osady pokácel Christian David ze Ženkavy 17. června 1722. Moravští exulanti – zejména ze Suchdolu nad Odrou a jeho okolí, z míst, kde působil Jan Amos Komenský v letech 1618 až 1621, našli v Herrnhutu své útočiště. Mnozí z nich pak odešli jako misionáři, aby přinesli domorodcům na různých kontinentech evangelium Ježíše Krista. Navštívíme některá místa, odkud pocházeli.

Kromě Suchdolu (Muzeum Moravských bratří, Park Moravských bratří, Růžový palouček u Suchdolu atd.) plánujeme návštěvu Fulneku (J. A. Komenský), Ženkavy (Christian David), Nového Jičína, Šenova, Životic atd. V úterý večer – Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje, zřejmě bude i přednáška o misionářích ze Suchdolska.

Vzhledem k výhodnosti vlakové dopravy a našeho rozptýlení po celé republice plánujeme sraz u vlakové stanice Hranice na Moravě před polednem 5. července (podle aktuálního jízdního řádu vlaků), odkud pojedeme společně autobusem se zastavením v Suchdole nad Odrou. Zájezd ukončíme v Hranicích 6. července kolem 16. hodiny podle odjezdu vlaků, abyste se dostali do Liberce či Chebu ještě před půlnocí.

Ubytování: v penzionu Poodří v Suchdole nad Odrou.

Stravování: Společná večeře a snídaně (v ceně zájezdu); ostatní individuálně.

Předpokládaná cena: asi 1.300 Kč (bude upřesněno).

Pro lepší přehled, kam pojedeme, doporučujeme, abyste se seznámili podle možností s patřičnou literaturou, např.: Edita Štěříková: Moravské exulantky; Edita Štěříková: Christian David; Daniel Říčan: David Zeisberger.

Přihlášky **do 31. 3. 2022** e-mailem na adresu <exulant@evangnet.cz>, případně pozemní poštou na adresu: Dobroslav Stehlík, U Hájenky 156, 788 13 Vikýřovice. Přihlášení dostanou včas podrobnější informace.

KOMENSKÉHO „CESTA POKOJE“

V našem obecném povědomí se pojem „Cesta pokoje“ váže ke jménu J. A. Komenského, a vcelku snadno se dá usoudit, že to bude název jednoho z jeho spisů. Obtížnější už by bylo spolehlivě ho historicky zařadit a obsahově charakterizovat. Neprávem stojí tento spis tak trochu v pozadí za známějším *Poslem míru* či *Všenápravou*, chceme-li zůstat u Komenského programových mírotvorných traktátů. Proto jsem pokládal za vhodné a užitečné přiblížit historické souvislosti spojené se vznikem tohoto spisu, a zvláště vyzdvihnout prosté a účinné zásady, které zde Komenský poprvé formuloval.

Spis, jehož celý název zní *Cesta pokoje. To jest pravý, neomylný, jediný prostředek, kterýmž církev Boží v pokoji, svornosti a lásce zachována býti může; za příčinou nepokojných spisů M. Samuele Martinia, z Písem svatých vyhledaná, ukázaná a všechněm věrným Čechům podaná od starších kněží Jednoty bratrské*, vznikl v roce 1637 na obranu proti útoku českého luteránského duchovního Samuela Martinia z Dražova. Tento poněkud dlouhý, na svou dobu ale nijak nezvyklý titul již obsahuje určitou programovou výpověď o tom, jak by se dalo dospět ke smíru mezi různými křesťanskými konfesemi. Bezprostředním podnětem k jeho sepsání byl několikaletý spor mezi Jednotou bratrskou, jejíž příslušníci se většinou usadili v Polsku, a Samuelem Martiniem, jenž byl saskou luterskou konsistoří pověřen duchovní péčí o české luterány usazené v Sasku. Samuel Martinus z Dražova (1593–1639) byl před Bílou Horou domácím kaplanem jednoho z vůdců protihabsburského odboje, Matyáše Thurna, a členem pražské konsistoře podobojí, a za místo svého následného exilu si s ohledem na své vyznání zvolil saské město Pirnu. V r. 1628 byl v Pirně ustanoven kazatelem českého sboru, kde mohl vykonávat bohoslužby v českém jazyce. Vůči saské vrchnosti ovšem chtěl vystupovat jako mluvčí všech českých exulantů, tedy i jménem Jednoty bratrské, a v tom spočívalo jádro sporu. Jednota bratrská, jak známo,

zaujímalu mezi evangelickými církvemi v Čechách a na Moravě svébytné postavení. S novoutrakvisty (tj. s luterány) se již v roce 1575 dohodla na společném vyznání víry (tzv. České konfesi), jež byla r. 1609 potvrzena Rudolfovým majestátem, ale obě evangelické skupiny si v rámci zdánlivě jednotné české církve podobojí udržovaly vnitřní samostatnost. Po Bílé Hoře, kdy započal vynucený odchod evangelíků z českých zemí, se toto nedůsledné řešení ukázalo jako problematické: oficiálně sice existovala jedna církev, fakticky to ale byly církve dvě. Právě v Sasku byla tato otázka zdrojem napětí a Martiniovi to značně komplikovalo situaci. Proto se snažil, aby navenek působil český exil jednotným dojmem, a na podporu tohoto postoje uváděl, že Česká a Augsburská (luterská) konfese jsou vlastně totožné. V tomto postoji ho utvrzoval také saský kurfiřt, který přísně dbal toho, aby Sasko poskytovalo exil jen luteránům. Bratři však trvali na svém církevním zřízení, také proto, že se v zahraničí těšili značným sympatiím, což se projevilo vysokým výnosem zahraničních sbírek na podporu Jednoty. Martiniovi se zdaleka nepodařilo získat pro novoutrakvisty takovou finanční podporu, což byla další, skrytá příčina jeho nevráživosti: jako představitel České konfese požadoval část výtěžku ze sbírky určené Jednotě. Když byl odmítnut, zaútočil na ni v r. 1635 spisem *Pět a třiceti mocných, znamenitých a slušných důvodů neb příčin, pro které všickni evangelistští Čechové za jedno býti a obzvláště ti, kteří k někdejší Jednotě bratrské se přihlašovali, v církvích evangelistských konfessí Augšpurskou neb Českou se řídících ku požívání svátosti velebné, večere Pána našeho Jezu Krista poslední, přistupovati mají, s dobrým svědomím mohou a povinni jsou*. V tomto spise obvinil Jednotu z kalvinismu, který byl v saském prostředí považován za nebezpečnou věroučnou úchylku.

V té době byl Komenský, jeden ze čtyř seniorů Jednoty bratrské, pověřen funkcí písaře či notáře Jednoty, bylo proto jeho povinností „na spisy odpůrců proti Jednotě pozor míti, a byla-li potřeba a poručeno bylo,

odpověď sepsati a ji ku povážení radě celé podati“, jak stálo v Řádu Jednoty.¹ Ve spolupráci se seniorem Pavlem Fabriciem se mu podařilo v krátké době všech 35 útočných tezí věcně a slušně vyvrátit, aniž by ohrozil soudržnost České konfese. Jejich hlavní argument se nesl v tom smyslu, že Jednota bratrská tkví svými kořeny v nauce Mistra Jana Husa, který vystoupil již sto let před Lutherem. Spory mezi luterány a kalvinisty se jí tedy netýkají. Obranný spis o 150 stranách měl název *Na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení*² a byl vydán následujícího roku 1636 jménem seniorů Jednoty bratrské anonymně. Podle vybroušeného stylu ovšem Martinus snadno rozpoznal, kdo je autorem textu, a již týden po obdržení *Ohlášení* začal koncipovat předmluvu ke své obšírné replice, kterou vydal ještě téhož roku a jež čítala 463 strany. Komenský již do další osobní polemiky s Martinem nevstupoval, neboť bylo pod úroveň seniora Jednoty, aby se sám hájil, a vyvrácením jednotlivých útoků byla pověřena neutrální osoba, mladý učitel Jan Felinus, který v té době ještě ani nebyl příslušníkem Jednoty. Těšil se však důvěře jejích představitelů a svého úkolu se zhostil s velkou obratností, důvtipem a nadhledem. Jeho *Rozebrání spisu druhého Mistra Samuele Martinia...* vyšlo v Lešně r. 1637. Sám Komenský a někteří další kněží Jednoty však považovali za užitečné a přímo nezbytné vyložit – nezávisle na této konkrétní polemice – svůj obecný postoj a názor na mezicírkevní spory a poukázat na naléhavou potřebu církevního míru, zvláště mezi českými exulanty. Toto poslání naplnil programový spis *Cesta pokoje*.³ Spis vyšel téhož roku 1637 v Lešně, rovněž „jménem starších kněží Jednoty bratrské“, o autorství Komenského však nemůže být pochyb. Výměr obsažený v bohatě rozvitém titulu z *Písem*

1 *Řád církevní Jednoty bratří českých*, částka I. In: *Veškeré spisy Jana Amosa Komenského* (dále citováno jako VSJAK), sv. 17, Brno 1912, s. 54.

2 VSJAK 17, s. 279–448. Uvedené argumentace je užito zvláště v odpovědích na důvod 20. a 28. (s. 348, 351, 390).

3 Komenský, J. A.: *Cesta pokoje*, Leszno 1637. VSJAK 17, s. 449–487.

svatých vyhledaná naznačuje, že text je převážně sestaven z biblických citátů; ty jsou nenásilně vetkány do jasného a přehledného výkladu Komenského. Je to sice spis příležitostný, neulpívá ale na sporu s Martiniem, ani se nezabývá výčtem rozdílů mezi luterány, kalvinisty a českými bratry, nýbrž pojednává o metodě, jakými praktickými kroky by se dalo dosáhnout mezicírkevního smíru. Komenský nepochybuje o tom, že všichni upřímně věřící vyznavači těchto uvedených konfesí touží po smíru, a přesto se jejich snažení míjí cílem; chce jim proto ukázat způsoby a cestu, které by byly účinnější: „Musí tedy konečně nedostatek býti v prostředcích, že, k čemu z obojí strany směřujeme, toho sobě dověsti neumíme. Pomysliť tedy na tu věc a ji z gruntu vyrozuměti základ bude této mezi námi a M. Martiniem rozepře rozeznání.“⁴

Hned po úvodních odstavcích, v nichž stručně rekapituluje průběh celého sporu, si Komenský klade řečnickou otázku: „*Pokoj co jest? A jak milý?*“, a podává svou definici míru: *Pokoj jest a slove způsob takový, v kterémž člověk (aneb jiný tvor) věcí svých libé spořádání máje, volně jeho a bezpečně, bez překážky jiných, užívati můž. (Pax est tranquilla libertas). Takový způsob milý jest každému stvoření, proto že všecko, což v bytu jest, bytnost svou miluje a toho, co ji zdržuje, rádo užívá.*⁵ K míru směřují svou přirozeností všichni, dobří i zlí; „*i sám Satan miluje to, aby v pokoji byly všechny věci, kteréž má (Luk. 11,21)*“, aby nad nimi mohl nerušeně vládnout. Tím spíše je tedy namístě, aby církve žily ve vzájemném pokoji. V dějinách se uplatnily tři způsoby, jak toho dosáhnout: je to cesta násilí, poněkud mírnější cesta hádání se o víru (teologické disputace), konečně nejmírnější cesta rozdělení a odloučení (schisma, sekta, roztržka). Jako představitelé násilné a zavrženíhodné cesty jsou uváděni Kain, Nabuchodonosor, Mohamed a ariáni⁶;

4 VSJAK 17, s. 456.

5 VSJAK 17, s. 457.

6 Ariáni: stoupenci Aria (ca. 256–336), podle jehož nauky Kristus, vtělené Slovo, není věčný jako Bůh Otec, nýbrž byl Bohem stvořen z ničeho. Na 1. nicejském koncilu bylo toto učení odsouzeno jako bludné. Komenský nehistoricky

tito všichni jmenovaní potlačovali, pronásledovali a hubili kohokoliv, kdo bezvýhradně nevyznával jejich náboženství nebo jejich způsob víry. Druhá cesta, cesta hádání o víru, je mírnější, neboť při ní nedochází ke krveprolití. Jako příklad slouží farizeové a saduceové, kteří se snažili provokativními otázkami zahanbit a skandalizovat Pána Ježíše. Podobně na nicejském koncilu vystupovali pohanští filosofové, kteří se v hádkách s křesťanskými kněžími svým ostrovtipem a výmluvností pokoušeli zmást jejich prostou víru. A postupem doby narůstaly disputace a hádky úměrně tomu, jak se křesťané rozcházeli ve svém pojetí víry. Ještě rok před svou smrtí Komenský pranýřuje tento nešvar výstižným výrokem „*Pruritus disputandi ecclesiae scabies*“ (Náchylnost {svrbění} k disputacím je prašivinou církve).⁷

Třetí cesta, cesta odloučení, je ještě mírnější, ale o nic méně chybná. Příkladem jsou všemožné sekty (ariáni, eutychiáni⁸, nestoriáni⁹, donatisté¹⁰ a další). Křesťanstvo, bohužel, nadále setrvává v tomto politováníhodném stavu, neboť téměř všichni, kdo se liší v církevní nauce nebo rádech, se pomlouvají, štvou proti sobě, a své ideové protivníky rovnou označují za kacíře nebo sektáře. Papež prý užívá všech tří způsobů, *násilně a nemírně*. Všechny jsou ale chybné, nenáležitě, kontraproduktivní, podvrtné, a nemohou proto vést k pravému míru, ba spíše ještě

vztahoval označení ariáni na své současníky – sociniány (polské antitrináře), kteří neuznávali Boží Trojici a rovněž popírali božství Kristovo.

7 Comenius, J. A.: *Continuatio admonitionis fraternae de temperando charitate zelo ... ad S. Maresium* §1. Amsterdami 1669, S. 1. (Fototypické vydání in: *Comenius' Självbiografi – Comenius About Himself*. Årsböcker i Svensk Undervisningshistoria 131. Stockholm 1975, s. 217 a 210, pozn. 10.)

8 Eutychiáni: stoupenci archimandrity konstantinopolského Eutycha (polovina 5. stol.) hlásali tzv. monofysitismus (v jednotě Kristovy osoby zanikl rozdíl mezi jeho Boží a lidskou přirozeností. Jako blud bylo toto učení odsouzeno na chalcedonském koncilu (451).

9 Nestorianismus byl opakem monofysitismu (Kristus sestává ze dvou oddělených osob, jedné s Boží a druhé s lidskou přirozeností), jako kacířství byl odsouzen na 3. obecném koncilu v Efezu r. 431.

10 Donatisté: stoupenci numidského biskupa a mučedníka Donata (4. stol.), kteří přikládali přílišný význam strohé církevní kázni a mučednické horlivosti.

podněcují k neklidu. Komenský se ptá: „Kdyžť zajisté Bůh i Kaina i Abele snáší, proč oni sebe snášeti nemají?“¹¹. Vždyť každá věc se přirozeně brání tomu, co ji chce uchvátit: „Chce-li mocí, brání se mocí; ... chce-li rozumem, brání se rozumem; ... chce-li potupením a od sebe odloučením, ..., brání se zase loučením a trháním.“¹² K tomu Komenský přidává psychologický poznatek: když se dvě strany přou, zapomenou obyčejně na cíl, který původně sledovaly. Následuje vyličení takového sporu, které si v ničem nezadá s živostí, kterou známe z Labyrintu světa a ráje srdce: „A tu již hledá se vždycky jiných a jiných cest a rozcestí, ouskupků a ouskoků; declaracím, distinkcím, limitacím, excepším konce není. Tož se přimísí lest, neupřímné totiž vykládání slov a mínění druhé strany a skrze consequenci vykrucování cizích, nemotorných smyslů, horlení pak proti tomu nemírné, a oněch zase na převrácenost naříkání. A když vždy každá strana od svého odhání a druhou, čím muž (tref se neb netref), tíhá a do těsna žene, ta zase uskakuje, jak muž, a tak se společným honěním a utkáním, lapáním a vynikáním, dorážením a odrážením pachtují bez míry a konce, čím dál tím víc v sobě vášně rozněcující. Až pak Bůh dívati se na takovou dítek svých bůjnost nemoha, sám v to vkračuje a na takové hadrovné disputovníky jiné disputovníky s kyjem neb mečem posílá, aby je rozplašili.“¹³ Bůh tedy žádnou z těchto cest neschvaluje a vždy trestal a ztratil ty, kteří to nechtěli pochopit. Komenský zde cituje církevní otce Tertulliana, Athanasia, Augustina a Lactantia, kteří se v tomto smyslu vyjádřili jednoznačně: „Religionis non est cogere religionem; quae sponte suscipi debet, non vi“¹⁴ (Nesluší náboženství, aby vnucovalo náboženství; to musí být přijato dobrovolně, ne násilím). „Invitos ad mutationem sententiae coegerunt; quod hominum est suae causae diffidentium. Non enim gladiis et iaculis aut militari manu veritas

praedicatur, sed suadendo et consulendo“¹⁵ (Nutili [totiž ariáni] ke změně vyznání proti vlastní vůli, což je typické pro lidi, kteří si nejsou svou věcí jisti. Pravda se totiž nedá kázat meči a oštěpy či vojenskou silou, nýbrž přímluvami a radami). „Nullis bonis in catholica (ecclesia) placuit, si quando, in haereticos licet, usque ad mortem saevitum est.“¹⁶ (Nikomů z dobrých lidí v obecné církvi se nelíbilo, když se proti heretikům vedl zuřivý boj až na smrt. „Quis mihi imponat necessitatem vel credendi, quod nolim, vel quod velim, non credendi? Nihil tam voluntarium, quam religio; in qua si animus sacrificantis aversus est, iam sublata, iam nulla est. Fides autem suadenda est, non imperanda. Nocuit enim et nocebit semper rigor, et ingenia nostra ut nobiles et generosi equi melius facili freno reguntur, docendo magis quam iubendo, monendo quam minando“¹⁷ (Kdo mi může uložit povinnost věřit tomu, čemu nechci, a nevěřit tomu, co chci? Nic tak nezávisí na vůli jako náboženství: když se praktikující člověk od něj odvrátí, je hned po něm. Víra má být vštěpována přímluvami, ne rozkazy. Přisností se vždy napáchalo a napáchá více škody; naše mysli se dají, podobně jako ušlechtilí koně, snáze usměřňovat popuštěním uzdy, více poučováním než rozkazováním, více napomináním nežli hrozbami.

Komenského požadavek, aby „žádný kacíř nebyl mordován“, nýbrž po příkladu svatého Augustina s ním bylo slušně zacházeno¹⁸, se o třicet let později opakuje se stejnou naléhavostí v jeho *Eliášových křicích*¹⁹. V *Cestě pokoje* na otázku, zda se má všecko snášeti – i bludy a kacířství, i sekty a roztržky – odpovídá: „Lépe snášeti, čemu ubrániti v moci naší není, nežli daremním

11 VSJAK 17, s. 460.

12 VSJAK 17, s. 460.

13 VSJAK 17, s. 461.

14 VSJAK 17, s. 464. Tertullianus: *Ad Scapulam*, kap. II (Migne PL 1, 699).

15 VSJAK 17, s. 464. Údajně Athanasius o ariánech, nedá se však spolehlivě identifikovat.

16 VSJAK 17, s. 464. Údajně Aurelius Augustinus. Nedá se s přesností určit.

17 VSJAK 17, s. 464. Lactantius: *Divinarum institutionum liber V De iustitia*, cap. XX *De vanitate et sceleribus impiarum religionum, et Christianorum Cruciatibus* (Migne PL 6, 615).

18 VSJAK 17, s. 467.

19 Comenius, J. A.: *Clamores Eliae* 7; 14. In: *Dílo J. A. Komenského* 23, Praha 1992, s. 21-22; 28.

*pachtováním trápení přidávati sobě i jiným, církvi pak Boží kormoučení.*²⁰

Od počátků reformace byla otázka reálné přítomnosti Kristova těla při svátosti přijímání úskalím, o něž se tříštily snahy po sjednocení evangelíků. Komenský kritizuje Luthera i Karlstadta, že se o této otázce přeli s hněvem a vzájemným popuzováním. Výsledek pak nemůže být jiný, než že přílišnými hádkami mezi zastánci různých pojetí se pravda i láska vytratí.²¹ Přitom, jak se ukázalo např. na nedávném lipském jednání mezi luteránskými a reformovanými teology (v r. 1631), odlišují se tyto dva hlavní reformační proudy pouze ve třech věroučných člancích. Z toho je tedy zřejmé, že „*evangelíci žádnými kacířskými, grunt spasení vyvracujícími smysly... mezi sebou roztržiti nejsou; a protož v tom, v čem rozdíl jest, poněvadž malý jest, snášeti se mohou a pro lásku bratrskou... povinni jsou.*“²²

Po těchto obecných úvahách zbývá vysvětlit, proč se kdysi Jednota bratrská vydělila. „*Předkové naši – vysvětluje Komenský – neodstoupili od evangelíků, pravdy učení Božího vyznavačů, ale od modlářů, pravdy tlačitelů... Že pak nyní v učení s jinými evangelíky jednomyslní jsouce, řádu obzvláštního, prvé sobě obvyklého ještě se držíme, to že není žádné trhání církve, ani věc spravedlivé pohoršení komu dávající, ukázáno jest v Ohlášení. Nedostává-li pak vždy něco ku plné a dokonalé svornosti církve České, ohlásili jsme se také, že učiniti všecko hotovi jsme, z čehokoli hojnější církvi Boží pokoj a vzdělání pojíti můž.*“²³ Na výtku, proč se tedy Jednota, vzhledem k nepatrným odlišnostem, nepodřídí většinové luterské církvi, odpovídá Komenský, že Bratři byli vždy napadáni jako bludaři a sektáři a nikdy se jim nedostalo ani náznaku dobré vůle uznat jejich bohoslužby za plnohodnotné. S. Martinus je dokonce podezírá, že účastí na luterské Večeři Páně chtějí získat jen pro sebe, a nemají za to co nabídnout. Taková

podezření Komenský už nemínil vyvracet, neboť by to znamenalo pokračovat v marném a škodlivém sporu, v nesprávné cestě. Namísto toho je třeba konečně ukázat onu pravou cestu, jíž se dá dojít k církevnímu smíru.

Na tu lze vykročit, uplatní-li se „*místo násilí láska, místo hádek sprostnost víry, místo roztržek snášenlivost společná.*“²⁴ *Láska* se v Písmu svatém vyhlašuje a dosvědčuje jako spolehlivý a nehnutý základ našeho křesťanského života. *Sprostnost* (upřímnost, jednoduchost) víry spočívá v pokud možno jasném a srozumitelném výkladu Písma sv. Sofistikované otázky svárlivých teologů, na něž bys marně hledal odpovědi v Bibli, jsou projevem drzosti našeho rozumu, neboť lidský mozek není s to změřit hlubinu božských tajemství. Komenský se odvolává na Tomáše Akvinského, který prý na smrtelném loži uchopil Bibli a vyznal: *věřím všemu, co je v této knize napsáno.* Cituje, podobně jako později ve *Všenápravě*, dalšího učitele ranné církve, biskupa Hilaria z Poitiers: „*Non enim per difficiles nos quaestiones Deus ad beatam vitam vocat, řekl starý církve učitel Hilarius; Bůh nás (prý) ne skrze nesebné otázky k životu blahoslavenému volá.*“²⁵ Cestu *snášenlivosti* ukázal Ježíš Kristus a jeho učedníci, a každý může svými skutky dokázat, že je na správné cestě k Bohu. Namísto, aby nutil jiné ke „správné“ víře, má se za ně modlit, neboť bez Boží pomoci nikdo nedokáže otevřít oči slepých, a jen Bohu přísluší soud o tom, kdo je pravý křesťan.²⁶

Komenský se tedy staví naprosto odmítavě k dobové polemické teologii, jež se tak rozmohla v 17. století. Co naopak kritizoval, bylo často mizivé vzdělání v základních otázkách víry: „*Čehož když mnozí církve učitelé šetřiti nechťi, ale jen po vysokých a subtilných věcech dychtíce, jimi také posluchače zanášejí, přichází na to, že ani toho, ani onoho, jakž by náleželo, neumějí, a na čem spasení své zakládají, a čeho se jako kotvy*

20 VSJAK 17, s. 469.

21 VSJAK 17, s. 471.

22 VSJAK 17, s. 475.

23 VSJAK 17, s. 476.

24 VSJAK 17, s. 476.

25 VSJAK 17, s. 477; Hilarius Pictaviensis: *De Trinitate* X, 70. In: Migne, PL 10, 397.

26 VSJAK 17, s. 479 n.

*duše držeti, nevědí. Ne jednou se při vizitacích našlo a nachází, že evangeličtí lidé, často i starci, sotvá modlitbu Páně umějí, nerci-li aby něco víc o Kristu vyznávatí uměli; a my jim předce vysoké subtilnosti přednášeti, a aby jiných pro víru posuzovati a odsuzovati pomáhali, navozovati chceme?*²⁷

Cestou pokoje skončil ze strany Jednoty spor s Samuelem Martiniem, Komenský ho poručil do Božích rukou. Martinus sice hned následujícího roku odpověděl dalším spisem *Induciae Martinianae*²⁸ (Martiniovo příměří), v němž ohlásil, že nyní shromáždil zdrcující argumenty vůči Bratrům („valdenským“) a kalvinistům, a brzy je uplatní v důkladném pojednání. Na počátku r. 1639 však náhle zemřel a jednota českého protestantského exilu zůstala zachována, neboť po jeho smrti ustaly spory uvnitř České konfese. Komenského *Cesta pokoje* tak svým způsobem přinesla ulehčení všem stranám.

Jiří Beneš

(přednáška zazněla na naší loňské konferenci)

OSUD BUDOVCOVY RODINY

Významný historik a univerzitní profesor Julius Glücklich napsal při příležitosti 300. výročí Staroměstských poprav článek „Osud rodiny Václava Budovce z Budova“, který vyšel v Národních listech 21. června 1921 a potom ještě jednou v roce 1926 v VI. ročníku vlastivědného sborníku „Od Ještěda k Troskám“.

Není tomu tak dávno, co jsme slyšali velmi důrazně proklamovat, že „co bylo ukradeno, musí být vráceno“. Po všem, co jsme mohli slyšet a číst k výročí bitvy na Bílé hoře a k popravám na Staroměstském náměstí v uplynulých dvou letech, nezbyvá než smutně konstatovat,

²⁷ VSJAK 17, s. 482.

²⁸ *Induciae Martinianae anebo Správa skrowná a potřebná; proč aneb z jakých příčin na ten čas odpovědi se nedává na ty dva důtklivé a hánlivé spisy od starších kněží bratrských, vůbec Waldenských, w Lessně polském, pod tytulem Cesty pokoje a Rozebrání obrany roku tohoto 1637 vydaných. Pro posylnění mdlých, spewnění mocných, zapýření wssetečno-blekotných a zastaupení křiwolako-wyskkočných vůbec, včinená od M. Samuele Martinyusa z Dražowa, na onen čas Konsystoře ewangelické w Králowstwj Českém administrátora, nyní w Cýrkwi České pirnenské na desátý rok ewangelium Krystowého kazatele.* In: Spisy Jana Amosa Komenského číslo 6, Praha 1902, s. 223–255.

že výše uvedenou proklamací moc vážně nebrali ani ti, co se jí nejvíc oháněli nebo se podle nich asi vztahuje jen na někoho.

Dívejme se na „barokní krásu“ i ve světle toho, co napsal dr. Glücklich. Text je převzat bez úprav.

Mezi vůdci českých stavů z doby předbělohorské na každého zvláštním kouzlem působí poslední světský náčelník Jednoty bratrské v Čechách, Václav Budovec z Budova, tvůrce Majestátu, nejlepší řečník doby předbělohorské, předchůdce Komenského, v hlásání náboženské snášenlivosti a povahou jeden z nejušlechtlejších synů, kterého kdy zrodila země česká. Narodil se r. 1551 v Janovičkách u Kutné Hory, ale od počátku 17. stol. jeví se nám jako šlechtic severočeský, když byl r. 1602 získal dědictvím Mnichovo Hradiště, k němuž připojil koupí Chocňovice, Zásadku a Klášter, takže v Pojizeří založil si panství, jež sousedilo se statky J. O. Šlika, Jana Jiřího z Vartmberka, Albrechta ze Smiřic a jiných náčelníků českého odboje. Toto dosti zaokrouhlené panství, jež se záhy jal značným nákladem zvelebovati, bylo mu celé zkonfiskováno. Ještě před vítězstvím Ferdinandovým, když však již bylo u dvora Ferdinandova rozhodnuto, že dojde ke konfiskacím majetku aspoň vůdčích „rebelů“, půjčoval na tyto statky peníze císaři Vilém Vřesovec, kutnohorský mincmistr, jedna z četných temných postav mezi vítězi; ale celý krásný majetek Budovcův, odhadnutý na 126.771 kop míš., to znamená aspoň o třetinu níže, než byla skutečná cena, byl r. 1623 prodán ne Vřesovci, nýbrž Albrechtovi z Valdštejna.

Po popravě Václava Budovce celá rodina, manželka Anna, roz. z Vartmberka, syn Adam s manželkou, roz. z Hodějova, uchýlili se jak četní jiní bratři šlechtici do polského Lešna, kde, jak známo, později našel útulek i Komenský.

Není zde místa mluvit o všech zlořádech, jež tak hroznou tvárnost dodaly konfiskační praxi pobělohorské. K pochopení dalšího třeba zmíniti se jen o jedné věci. Na přechetných konfiskovaných statcích byla pojištěna věna žen a vůbec pohledávky nevinných osob.

Vláda několikrát prohlásila, že tyto nároky uznává, ale místo, aby příslušné částky vyplatila hned při prodeji konfiskovaného statku, odkazovala věřitele na královskou komoru. U té se nahromadilo záhy takových nároků za 1,800.000 tolarů. Tu král k přezkoumání jich zřídil r. 1627 komisi revisionum et liquidationum čili po česku komisi „k revidování dluhů na statcích konfiskovaných“. Na ni se měli žadatelé obracet. Ale to byla cesta nesmírně trudná a málo kdy vedla k uspokojivému cíli. K tomu přímo skvělou ilustraci podává, co se zde dále vypravuje.

Manželka Adama Budovce půjčila r. 1610 Václavu Budovcovi 12.500 kop míšenských, své věno, jež jí tchán pojistil na statku Zásadce; dále byl jí dlužen Václav Budovec od r. 1618 jiných 1000 kop míš., posléze dluhoval Markétě Budovcové 6.000 kop míš. Bernard z Hodějova, jeden z bratří jejích, majitel Konopiště, připadlého konfiskací Pavlu Michnovi. R. 1628 odhodlal se Adam Budovec k cestě do Čech, aby se jménem své manželky domáhal výše uvedených částek. Na cestu se ozbrojil třemi přímluvnými listy polského krále Zikmunda III., adresovanými císaři, královským místodržícím i Albrechtovi z Valdštejna, ale v Zahani, která tehdy patřila Valdštejnovi (od r. 1627) byl uvržen od vévodského hejtmána do vězení, poněvadž prý neměl pasu; v tomto vězení zůstal až do své smrti dne 23. září 1629. Ze svého vězení poslal žádost císaři, aby byl propuštěn, i král polský se přimlouval za jeho propuštění, ale nechybíme, tvrdíme-li, že nebyl propuštěn hlavně původem Albrechta z Valdštejna, jemuž uplatňování nároků Budovcových nemohlo býti milé. Matka Anna přežila svého syna o 2 léta; zemřela v Lešně r. 1631 ve věku 79 let. Markéta Budovcova, vdova po Adamovi, provdala se po druhé za Jiřího Sadovského ze Sloupna, známého ochránce Komenského a zemřela roku 1642. V té době v Lešně z rodiny Budovcovy žili dva vnuci, starší Václav Theodor, mladší Frydrych Ludvík, naroz. 1624, a sestra jejich Anna, provdaná za Václava Sadovského ze Sloupna, asi syna Jiřího Sadovského z prvního manželství.

Po smrti rodičů bída vyhnanců značně vzrostla, a tu se r. 1647 odhodlal mladší vnuk Frydrych Ludvík ke kroku, jistě velice zvláštnímu u potomka Václava z Budova; odebral se do Prahy, přijal katolickou víru a vstoupil do císařského vojska jako mušketýr; dostal se do pluku moravského velitele Des Souchesa, ale r. 1651, když po uzavření míru Vestfálského bylo vojsko zmenšováno, byl jako lajtnant propuštěn. Nyní odešel z Moravy do měst Pražských a tu se začal domáhati pohledávek po své matce, pro něž se byl kdysi jeho otec odebral na svou nešťastnou cestu do Čech. Jeho bratr a sestra poslali mu z Lešna plnou moc, aby vystoupil také jejich jménem (mírem Vestfálským byli k hájení takových nároků připuštěni i emigranti), obec lešenská poslala mu německou attestací, jež obsahovala výčet členů rodiny Budovcovy, již dleli v Lešně (tak jak přisezně vypověděli a prokázali výpisy z církv. register lešenských Václav Theodor Budovec z Budova spolu s Vác. Lochariem, čes. farářem v Lešně a měšťanem Václavem Prachenským); jiná attestací, vydaná některými bratrskými šlechtici usazenými v Lešně, Mik. Lukavským z Lukavec, Mik. Zdisl. Dobšenským z Dobšenic, Šim. Danielem ze Semanína, Šebestiánem Macerem z Letošic, doplňovala tyto údaje, zdůrazňující hlavně, že jeho bratr a sestra od r. 1622 nebyli v Čechách, tj., že tam nikdy nevešli s nepřátelským vojskem. Vnuk Václava Budovce, jednoho z původců defenestrace, obrátil se dále k synu Jaroslava Bořity z Martinic, s okna svrženého, nejvyššímu purkrabí Bernardu Ignácovi z Martinic a vymohl si na císaři dekret, kterým byly obnoveny jeho nároky a on zbaven následků promlčení. Nyní r. 1652 se začíná pouť těchto žádostí o dědictví po matce, jež trvala 51 let.

Žádosti Frydrycha Ludvíka z Budova konají v té době nejrozmanitějším způsobem nekonečnou cestu mezi dvorskou kanceláří, král. místodržitelstvím, dvorskou a královskou komorou, král. prokurátorem a komisí revisní a likvidační. V první své obšírné žádosti k císaři podané r. 1652 vykládá vnuk odpůrce Ferdinanda II. jeho synu Ferdinandu III.,

kteřak často se mu naskytovala vojenská služba pod korunou švédskou, že však jeho mysl jej nutila, aby tím opovrhoval a své služby prestiroval Jeho Milosti Císařské a své milé vlasti, aby mohl napraviti, čímž zhřešili předkové z jeho prastarého rodu. Král. prokurátor nejdříve z pohledávek Budovcových vyloučil ty, jež se staly v době rebelie, především oněch 1000 kop. míš., jež půjčila jeho matka jeho dědu, dále pak pokud šlo o dluhy hodějovské, žádal důkaz, že byly učiněny dříve a v době rebelie byly toliko obnoveny; o věně matky měl Frydrych Budovec dokázati, že jí bylo skutečně vyplaceno. Protahováním procesu rostla bída bývalého lajtnanta tak, že si r. 1653 stěžuje, že jest nad žebráka mizernější, poněvadž mu jeho stav nedovoluje, aby se živil žebrotou; na důkaz, že tomu tak je, přiložil prohlášení Jindřicha Hohauzara a Hanuše z Nostic. R. 1655 dosáhl od Jana nejstaršího z Talmberka, nejvyššího kammistra v král. Českém, a od jeho dcery Reginy Hodějovské, provdané za Bohuslava z Hodějova, bratra Budovcovy matky, prohlášení, zvané svědomí, jímž se dostatečně prokazovalo, že již zmíněný bratr Bernard z Hodějova, bývalý pán Konopiště, skutečně dluhoval Markétě Budovcové, své sestře, 6000 kop míš. Král. prokurátoru to vše ještě nestačí a Budovcova bída roste; r. 1657 mu vysvědčuje Kašpar Kaplír ze Sulevic, že nemá ani na ošacení a že je živ na dluh u svého právního přítele. Konečně po 7letém žádání r. 1658 dostal Frydrych Budovec císařskou assekuraci na oněch 6000 kop (asi 84.000 korun předválečných), dokud mu ta suma nebude zaplacená, měla mu komora z ní platiti 6% úrok půlletní. Bývalý lajtant se domáhá nyní skutečného zaplacení, ale marně; r. 1661 připomíná král. komoře, že je již všude tak zadlužený, že se ani na ulici ukázati nemůže před svými věřiteli, kteří jej stále upomínají. V té době na návrh komory měl býti požádán, zda by za celou pohledávku 6000 kop míš. nepřijal jednou pro vždy 600 zlatých, tedy asi jednu desetinu!

Ač na assekuraci dluhů hodějovských nedostával tedy ani halěře, obnovoval

také svou žádost, hledící k věnu své matky, ale rozmrzený stálým marným žádáním a pro krajní bídu zoufalý, kolem r. 1662 vstoupil do kláštera Sedleckého. Již v srpnu 1663 žádá opat Hilgerius Burgho (= klášt. jméno Frydrychovo) namíste svého profes. Bernarda komisi revizní a likvidační, aby uznala právo Budovcovo k Zásadce. Tu najednou 1667 nalézáme v Čechách i staršího bratra Frydrychova, Václava Theodora Budovce; ten dobrou vůlí toho roku svůj nárok na dědictví matčino postupuje rovněž opatu a konventu kláštera Sedleckého, poněvadž, jak výslovně praví, chudoba jeho mu činí nemožno, aby se domáhal svého práva. Jeho bratr Frydrych již jest nazýván v této dobré vůli dvojctihodným knězem. Z žádosti opata Vojtěcha Gamsa, podané 16. ledna 1672 ke komisi revizní, dovídáme se, že v té době už v Čechách dlely (patrně v Sedlci) děti Václava Theodora i jeho sestry Anny Sadovské, ale v takové bídě, jak praví opat, „nemajíce nač živu býti ani k čemu se přichrániti, otrhaní, s místa na místo přecházeti a žebrotou a pláčem chleba hledati musí.“

Konečně r. 1677 král. komora se rozhodla platiti, ale napřed bylo ujednáno o převedení dluhu na zlaté a o „vydatnou“ slevu. Při tom však se přihlíželo jen k věnu Markéty Budovcové, však nikoliv k assekuraci, již Frydrych Budovec před 19 lety obdržel na dluhy hodějovské. Opat slevil 3500 zl. a tak nárok Frydrycha Ludvíka Budovce určen na 9000 zl.; klášter obdržel pojištění na 6000 zl. opět s ustanovením, že dokud částka ta nebude vyplacena, má klášter dostávati 6% půlletní úrok; podobná assekurace na 3000 zl. vyhotovena Anně Sadovské. Následujícího roku Anna Sadovská postoupila svůj díl klášteru jako její starší bratr před 11 lety. Než ani nyní ještě král. komora nic neplatila. V účetních knihách jejích byly obě položky, klášterní i Anny Sadovské bedlivě vedeny, ale s vyplácením započato až r. 1703, tedy po 26 letech, po opětovných a opětovných žádostech opatových. Stalo se tak po rozhodnutí komory z r. 1702. Tehdy ustanoveno, že z pohledávky Budovcovské, která (i se srážkou 1% na války turecké podle patentu

z roku 1684) do konce června 1721 byla s úroky vzrostla na 21.716 zl. 59 kr., 3 d. (něco přes 200.000 K předválečných), má se klášteru v Sedlci zaplatiti hned 400 zl., potom ročně se mu má dávat 600 zl. ve čtvrtletních lhůtách po 150 zl. Skutečně podle komorní dlužní knihy F., (chované jako všechny dokumenty sem hledící v arch. min. vnitra v Praze) bylo klášteru do r. 1724 vyplaceno dohromady 12.000 zl. Potom se klášter té „pretense“ vzdal.

Případ rodiny Budovcovy není ojedinělý, nýbrž typický. Takových žádostí bylo jak z předu naznačeno, velice mnoho; vyřízení se protahovalo nesmírně dlouho a přčetní žadatelé po všech slevách neobdrželi nic, jak by se bylo nepochybně stalo i vnukům Budovcovým, kdyby byli své pohledávky neodkázali klášteru.

Tragika našeho případu je však v tom, že zbytek jmění Václava Budovce, který byl tak veliký nepřítel mnichů, který ve své Kronice duchovní tak ostře a patheticky odsuzuje a zavrhuje sliby řeholní a který ve vězení před popravou měl bolestné spory s mnichy, věnován byl posléze z dobré vůle vnuků na opravu kláštera pobořeného husity, a že v tomto klášteře jeden z vnuků skončil život jako katolický kněz a mnich cisterciácký.

TOLERANČNÍ MODLITEBNY

Při návštěvě nedělních bohoslužeb ve střešovickém sboru jsem kdysi dostal soubor fotografií „Toleranční modlitebny v kraji středočeském“. Mezi prvními byly Soběhrdy, Krakovany, Nebužely a dalších dvanáct, zachovalých ve středních Čechách. Jsou to stavby z období vrcholného baroka, asi čtyři roky po Tolerančním patentu. Vedlo mě to k tomuto zamyšlení:

Tolerance, to nebyla svoboda, byli jsme trpěni a na mnoha místech byl patent delší dobu zatajován. Na území Čech a Moravy bylo postaveno asi osmdesát modliteben. Podle patentu stavba modlitebny byla omezena přísnými nařízeními: vchod musel být odvrácen od ulice, stavba nesměla mít věž

ani zvony. Byly to jednoduché stavby, které často vypadaly jako hospodářská stavení.

Koncem osmnáctého století vliv barokního období končil. Josef II. zakázal poutě i procesí a následkem toho prý vzniklo „vesnické baroko“. Lid si prý vytvořil náhradu, kapličky, na rozcestích kříže, krásné štíty jihočeských selských stavení, zasklené obrazy svatých a zvýšený kult Jana Nepomuckého, kterému roku 1721 jezuité prosadili beatifikaci a později kanonizaci a za dva roky se stal patronem a ochráncem řádu. O pátera Antonína Koniáše se vedou dodnes spory, zda spálil 30 000 či 60 000 kacířských knih. Katolická církev to nikdy nezjistila, protože knihy se pašovaly do Čech do roku 1781 – podobným způsobem, jako za Husákovy normalizace.

Cesta od porážky na Bílé hoře a od popravy 27 českých pánů na Staroměstském náměstí k Tolerančnímu patentu byla poznamenána tvrdou rekatolizací a likvidací všeho nekatolického. V březnu roku 1619 zemřel Matyáš, bratr Rudolfa II. Po něm nastoupil Ferdinand II. Čeští stavové s tím souhlasili, když slíbil dodržování Rudolfova Majestátu. Slib nedodržel, byly zlikvidovány protestantské kostely v Broumově a v Hrobu. Byla to jedna z příčin Pražské defenestrace. V srpnu 1619 byl zvolen králem Fridrich Falcký. Po prohrané bitvě 8. listopadu 1620 mizí český stát na 300 roků.

1619–1637 Ferdinand II. – doba vítězství a katolické pomsty

1622 – generální pardon, všem poraženým z nekatolické strany však byly zabaveny jejich statky a konfiskační komisí prodány císařským přívržencům. Byly to celkem dvě třetiny statků v celé zemi, bylo postiženo 600 osob panského a rytířského stavu;

1624 – zákaz jiných obřadů než katolických;

1627 – Obnovené zřízení zemské v Čechách. Jednalo se prakticky o novou zemskou ústavu. Změny postavení českého království vzhledem k habsburskému rodu, dědičný nárok na český trůn. Byl to vítězný konec zápasu Habsburků nad českou šlechtou.

Šlechta a měšťané byli nuceni konvertovat ke katolíkům, nebo odejít ze země. Odešlo 320 šlechtických rodin a asi 30 000 obyvatel prostého stavu. Vedle češtiny zavedena němčina jako úřední jazyk.

To vše se událo za vlády Ferdinanda II. Ještě za jeho vlády obsadili Sasové Prahu. S nimi se vrátil z emigrace Mikuláš Diviš z Doubravína, bývalý písař pražský, který byl v době poprav 27 českých pánů veřejně potrestán přibitím jazyka k popravčímu kůlu. Znal popravené, proto se mu dostalo cti po deseti letech z Mostecké věže sejmut hlavu popravených a nechat je pohřbit v Týnském chrámu. Po odchodu saské armády a po obsazení Prahy císařskými vojsky byl na jaře 1632 zatčen a znovu vězněn na staroměstské radnici. Nakonec byl v lednu 1636 vymrskán z Prahy a vypovězen z Čech.

V roce 1634 nechal císař Ferdinand II. zavraždit Valdštejna. Velitelem císařských vojsk se stal Gallas. Konfiskací jmění Valdštejna a jeho přátel Trčky a Kinského byla dokončena konfiskace půdy české šlechty. Půda rozdělena mezi věrné císaři, většinou cizince.

1637–1657 Ferdinand III.

Bylo tvrdě potlačeno povstání Valachů v letech 1642–44, kteří se připojili k dánským vojákům a pobělohorské emigraci. Po porážce povstání bylo na Vsetíně v nejkrvavější exekuci v českých zemích popraveno 200 povstalců. Pro výstrahu byly srovnány se zemí obce: Johanova, Honízky, Zděchov, Ústí, Semínka, Liptál, Rokytnice, Lhota, Pržno a Jablunka. Obyvatelé těchto obcí utekli do ciziny nebo byli popraveni.

Ferdinand III. dokončil rekatolizaci a tvrdě trval na dodržování všech zákonů proti nekatolíkům. Dne 26. 4. 1650 byl položen základní kámen a roku 1652 byl za přítomnosti císaře Ferdinanda III., jeho syna Ferdinanda IV. a kardinála z Harrachu vysvěcen Mariánský sloup na Staroměstském náměstí. V předvečer výročí bitvy na Bílé hoře se konala pravidelná děkonná procesí. Při podobných církevních slavnostech se děkovalo: „Hlavně, že byla zachráněna katolická církev před kacíři a morem.“

1657–1705 Leopold I., syn Ferdinanda III.

Za jeho vlády byly dodržovány všechny protireformační zákony, katolické duchovenstvo se stalo prvním stavem v zemi. Král ponechal vládu svým oblíbencům, měl prý větší smysl pro hudbu než pro vládnutí. Musel čelit několika povstáním a válkám. Nejznámější snad byla druhá válka turecká. Vezír Mustafa obléhal Vídeň, bráněnou hrabětem Starhemberkem a Zdeňkem Kaplířem ze Sulevic (vnukem Kaplíře popraveného 1621). Rozhodující pomoc přišla od polského krále Jana Sobieského. Císařská vojska porazila Turky v bitvě u Moháče. Uherští stavové uznali, že Habsburkové mají dědičné právo na Uhersko. Šlechta žila u dvora a stavěla paláce a honosné stavby, jako Černínský palác v Praze. Byly zakládány manufaktury textilní a sklářské (Harrachov).

1705–1711 Josef I., syn Leopolda I.

Otec ho už v dětství nechal korunovat uherským králem. Českým králem korunován nebyl, situace v zemi nebyla příznivá. Daňové zatížení z důvodů neustálých válek vedlo k nespokojenosti obyvatel. Na panovníckém dvoře vládla byrokracie, úplatkářství a protekce. Byl schopný, ale reformy v oblasti finanční a soudní nestačil uskutečnit. Zabránila mu v tom předčasná smrt, podlehl neštovicím.

1711–1740 Karel VI., bratr Josefa I.

Byl to velmi zbožný katolík. Za jeho vlády byla vydána další protireformační nařízení. Nesouhlas s katolickou církví nebyl jenom hřích, ale politický zločin, velezrada. Provinilci byli tvrdě trestáni civilními soudy. Zavedl také Pragmatickou sankci, která umožnila nástupnictví jeho dceři Marii Terezií. Toto „nařízení“ zavinilo politický neklid v zemi a války o dědictví. Země byla vyčerpána spory, neúrodou a morem. Během návštěvy krumlovského knížectví císaře doprovázel na lov jelenů František Schwarzenberg, hlavní podkoní (jedno z nejdůležitějších postavení u císařského dvora). Špatně rozestavěná naháňka, mlha a císařova krátkozrakost zavinily, že císař místo jelena trefil podkoního do břicha. Nečekanou smrtí

odešel i sám císař; po požití smažených hub, pravděpodobně muchomůrky zelené. Tyto události pomohly nečekaně mladičké Marii Terezii na královský trůn, císařovnou se stát jako žena nemohla. Císařem se stal později její choť František Lotrinský. Začíná dynastie habsbursko-lotrinská.

1740–1780 Marie Terezie, dcera Karla VI. a její syn Josef II. 1765–1790

Její uznání potvrdily sněmy všech zemí habsburské monarchie. Až po osmi letech její vlády potvrdily Pragmatickou sankci všechny zúčastněné evropské mocnosti. Bylo to období zápasů a vnitřních bojů o nástupnictví i velkých nepokojů, včetně selských rebelií. Země byla vyčerpaná válkami (ztráta Slezska) a několikaletou neúrodou.

Roku 1773 papež Klement zrušil jezuitský řád. Přesto jezuita Kořiska roku 1777 zveřejnil falešný toleranční patent. Je obdivuhodné, že Marie Terezie, matka šestnácti dětí, dokázala každému opatřit dvůr a malé panství. Marie Antoinetta se narodila jako patnácté dítě. Byla popravena ve svých 38 letech během francouzské revoluce roku 1793 i s manželem Ludvíkem XVI.

Dcera Františka II. a pravnučka Marie Terezie, Marie Luiza, byla třetí ženou Napoleona. Nebyla popravena, ani nešla s manželem na ostrov sv. Heleny, nýbrž stala se vévodkyní parmskou. Syna Napoleona a Marie Luizy, „Orlíka“, vévodu zákupského, vychovával jeho dědeček František II. ve Vídni.

1814–15 Vídeňský kongres zvaný tančící

Vídeňské šlechtičny pořádaly denně plesy. Proto kongresmani neměli dost času na zasedání. A vedoucí kongresu, císař, musel hlídat neposedného vnuka „Orlíka“. Po celou dobu zasedání zastupoval císaře kníže Metternich. Vídeňský kongres ukončil napoleonské období. Vítězné mocnosti – Prusko, Rusko a Rakousko, tzv. „Svatá aliance“ si rozdělily Evropu podle představ kancléře Metternicha. Znamená to návrat před napoleonské období, je to snaha zabránit revolučním myšlenkám v Evropě všemi prostředky. Tento druh politiky vydržel až do roku 1914.

Tento velmi stručný přehled habsbursko-lotrinských panovníků mezi Bílou horou a Tolerančním patentem ukazuje, že těmto vládnoucím rodům šlo o likvidaci naší víry všemi prostředky. Celkem 161 roků nejtvrdšího pronásledování náboženského i národnostního. V jednom patentu je přímo tvrzení, že se k nám pašují „zločinné kacířské knihy“.

Dnes se neustále zdůrazňuje, že žádná kontinuita české reformace neexistuje. Odkud se vzalo těch 60.000 knih, které zasloužilý jezuita Koniáš zničil. Cožpak ti tajní „emisaři“ mohli jen tak přijít na vesnickou návěs a rozdávat zakázané knihy? Byli to jednotlivci i skupiny lidí, co se znali. V každé vesnici byl nějaký Žalman. Emigrace skončila vydáním Tolerančního patentu. Skončila doba katolického baroka s přezdobenými chrámy, zlatem, uměním a nesmírným utrpením, které ale nestačilo změnit naši víru.

Jedním z následků násilné rekatolizace je, že jsme získali první místo v ateismu na světě. Naše chudé „evangelické baroko“, toleranční modlitebny, se staly jedním z důkazů, které nás spojují s naší minulostí a identitou. Pevně věřím, že se najdou historici, kteří nebudou psát pouze podle dnešních dobových požadavků.

Teprve po roce 1861, kdy byl vydán Protestantický patent, byla umožněna aspoň církvím státem uznaným stavba kostelů bez konfesionálních omezení.

Josef Mundil

300 LET PRVNÍ BIBLE HALLSKÉ

Dostala-li se českému čtenáři po většinu dvacátého století do ruky Bible, nejspíš na titulní straně četl, že byla vytištěna „podle posledního vydání kralického z roku 1613“. A opravdu bylo vydání celé Bible z roku 1613 vydáním posledním na hodně dlouhou dobu. Na další se muselo čekat více než 100 let, až do roku 1722. Celé tři generace českých evangelíků tak neměly reálnou možnost se k Písmům svatým dostat. Z tohoto pohledu snad můžeme chápat, proč pro tajné

evangelíky bylo katastrofou, když jim Bible zděděné po předcích byly při „misiích“ nenávratně zabavovány a třeba i páleny. Žádná náhrada nebyla.

Jan Karafiát na adresu pobělohorských exulantů, možná trochu s despektem, napsal: „*Vyhnanci buď těch Bibli kralických hojně s sebou odnesli, buď po slovu Božím ve vyhnanství valně netoužili. V sedmnáctém století nevydali aspoň ani jedné bible.*“ (Rozbor kralického Nového zákona, Praha 1878). Karafiát neměl ponětí o bídě a existenčních problémech exulantů a zřejmě nevěděl, že Bratři v Lešně připravovali vydání nejen kralické jednodílky, ale i šestidílky a biblické konkordance. Tragickým požárem Lešna všechny jejich plány skončily. V roce 1658 sice vydal J. A. Komenský v Amsterdamu Manuálník, ale celý biblický text to nebyl.

I slovenští evangelíci měli v plánu Kralickou bibli vydat, sehnali dokonce i sponzora – šlechtičnu Kateřinu Sydonii Révay, která byla ochotná v roce 1682 vydání celé Bible uhradit. Byly to zase překážky válečné a neutěšená konfesní situace, které to ani v Uhrách neumožnily. Další pokus se rýsoval v roce 1700, kdy vydání celé české Bible podpořila Akademie ve Wittenbergu, ale opět z toho sešlo.

Bylo to až pietistické prostředí v Halle nad Sálou, které velké potřebě českých evangelíků vyšlo účinně vstříc. Významnou postavou, která se o vydání zasloužila, byl Němec Heinrich Milde (1676–1739), nejprve žák, potom i spolupracovník Augusta Hermannova Franckeho. Byl tak zaujat českou reformační minulostí a protireformační současností, že se dokonce naučil česky. Shromáždil kolem sebe schopné Čechy, Slováky a Slezany a společně připravovali a vydávali knihy, které exulanti a také pronásledovaní evangelíci ve vlasti tak postrádali. Od roku 1718 vedl Milde nakladatelství českých knih při hallském sirotčinci. V roce 1709 tam téměř po 100 letech vyšel znovu aspoň Nový zákon v kralickém překladu. Milde se však neprestal usilovně snažit o to, aby byla vydána celá česká Bible. Finanční podporu našel u bratří Henkelů von Donnersmarck

v Oderbergu ve Slezsku. Tito pietističtí šlechtici měli přátelské styky s exulantským kazatelem Janem Liberdou a měli také „*zvláštní náklonnost a lásku k českým evangelickým sborům*“. Zaplatili nejen papír a nakladatelskou práci, ale i výrobu zcela nových literek pro tisk. A tak mohla konečně v září 1722 vyjít v Halle v nákladu 5000 výtisků celá česká Bible. Editorskou práci při její přípravě vykonaly významné postavy slovenských dějin Daniel Krman starší a Matěj Běl. Pro vydání použili kralický text z roku 1613, který na některých místech upravili, a před Pavlův list do Říma vložili Lutherovu předmluvu. Každý z nich k tomuto prvnímu hallskému vydání Kralické bible napsal svou předmluvu. Běl obsáhlou, Krman kratší, na jejímž počátku stojí: „*Bůh všeho milosrdenství, pro dokonalou zásluhu a platnou přímmluvu Ježíše Krista Syna svého, v němž se jemu dobře zalíbilo, dejž Tobě pobožný a nábožný Písem svatých čtenáři, aby na Tobě odpočinul Duch Hospodinův, jenž jest Duch moudrosti a rozumnosti, Duch rady a síly, Duch umění a bázně Hospodinovy, a aby Tě uvedl ve všelikou pravdu a v rozum i spasitelný prospěch Tobě dal ve všem.*“ Korektorem textu byl Jan Moc, český exulant z Opočenska.

Daniel Krman (1633–1740), dnes oceňovaný jako jeden z nejvýznamnějších slovenských spisovatelů, byl ortodoxní luterán bez přichylnosti k pietismu a superintendent evangelické církve na Slovensku. Za sílicí protireformace v Uhrách prošel tvrdým pronásledováním, v roce 1729 byl uvězněn na Bratislavském hradě a tam také zahynul. Matěj Běl, absolvent univerzity v Halle, byl naopak přesvědčeným pietistou. Jako polyhistor, encyklopedista, filozof, pedagog, spisovatel a průkopník osvícenství patří k největším osobnostem slovenských dějin. Na rozdíl od Krmana císařský dvůr vědeckou činností Matěje Béla uznával, císař financoval vydávání jeho prací a byl dokonce vyznamenán zlatou medailí s portrétem papeže.

První Bible hallská byla „*svící nohám a světlem stezce*“ (Ž 119,105) českých a slovenských evangelíků v temnotách doby,

ať to bylo ve vlasti nebo v exilu. Při jejím vydání se sešli Slováci, Slezané, Němci, Češi, nehledě na národnost, teologické směřování či společenské postavení. Mohl by to být dobrý příklad i pro dnešní všelijak znesvářenou společnost. A lze si jen přát, aby se Krmanova prosba z předmluvy k vydání Bible hallské naplňovala i při dnešních čtenářích Písma.

Jan Bistranin

MUNDEK OSMDESÁTNIKEM

Vzpomínky přítele Václava Hurta

V kanadském Guelphu se 20. května 2021 dožil osmdesáti let můj přítel a bratr v Kristu evangelický farář Edmund Bauer. Protože nevím, zda k jeho jubileu něco napíše i někdo jiný, činím tak sám. Je pravda, že ti, co odešli do exilu, se nám z našeho života i z paměti trochu poztráceli. S Mundkem se dobře známe a máme se rádi. Vždyť jsme šest let žili pod jednou střechou na faře v Liběchově. A tak jsme se vídali vlastně každý den.

Ať jde ihned dolů a řekne, pro koho to dělá!

S Mundkem jsem se poprvé setkal koncem listopadu roku 1977. Bylo to na synodu v Praze na Vinohradech. Tehdy na synody ještě chodila církevní veřejnost a kruchta vinohradského kostela byla zaplněna lidmi, kteří sledovali jednání synodu dole. Synod tehdy řešil velké napětí, které vzniklo ostrou kritikou synodní rady členů církve (většinou farářů), kteří podepsali Chartu 77, a pak také signatářů Dopisu 31. Najednou se zespoda ozval hlas synodního seniora Václava Kejře: „Ten, kdo toto jednání nahoře nahrává na magnetofon, ať jde ihned dolů a řekne pro koho to dělá.“ Ten, kdo jednání nahrával, byl farář z Liběchova Edmund Bauer, signatář Charty 77 i Dopisu 31.

Bylo to v době, kdy jsme s Ulou měli krátce po svatbě a hledali nějaké bydlení v Praze. Já jsem byl v druhém ročníku bohoslovecké fakulty. Byl jsem se proto ptát na synodní radě, ale tam mi řekli, že žádné

bydlení nemají. A někdo mi řekl: „Běž za tímhle farářem Bauerem, on prý shání někoho do kostelnického bytu v Liběchově“. A tak jsem za Mundkem šel a domluvili jsme se, že se přijedu do Liběchova podívat. Byt jsem si prohlédl hned příští týden a s Ulou jsme se rozhodli, že se do něj nastěhujeme a budeme ve sboru dělat kostelníky. Nebylo to sice v Praze, ale do Prahy se dalo dojíždět; byla to hodina autobusem.

Záhy po tom, co jsme v Liběchově začali bydlet, si mne zavolal tajemník synodní rady Jiří Otter. A velmi mi vyčítal, že jsem se nastěhoval na faru, kde je farářem chartista. S takovými lidmi bych se prý jako bohoslovec vůbec neměl stýkat, natož s nimi bydlet. Musím se proto rychle odstěhovat, jinak jistě nedostanu státní souhlas a nebudu moci být farářem. A nabídl mi za synodní radu tři byty v Praze: na Spořilově, v Belgické a v Dejvicích. Nabídku, která mi přišla jako ďábelské pokušení, jsem odmítl, a jsem tomu rád. Díky tomu jsem mohl Mundka dobře poznat a mnohé se od něj naučit.

Co mi uvízlo v paměti z vyprávění o první polovině jeho života

Mundek byl Zelovák. Narodil se v Zelově 1941 a po druhé válce se s rodiči, bratrem a sestrou přistěhoval do Varnsdorfu. Jeho farářem byl Adolf Kotouček, výrazná osobnost (viz synod 1956 a křest dětí – rozhovor v Protestantu 2/2010). Vzpomínal na něj v dobrém a myslím, že ho ovlivnil. Mundek se vyučil elektrikářem, ale neměl střední školu. Studium teologie v šedesátých letech na KEBF pro něj, myslím, muselo být proto hodně náročné. Pracoval s evangelickou mládeží, myslím, že ještě na fakultě. Na vojně byl v Milovicích, kde navštěvoval sbor v Lysé. Oženil se s Natašou Bělovovou, s kterou se setkal na evangelických akcích. Jako samostatný vikář nastoupil na sbor v Liběchově. Koncem šedesátých let měl jedinečnou příležitost absolvovat roční studijní pobyt v Princetonu v USA (společně s Natašou). Po návratu se jim narodily dvě děti, Verunka a Lukáš. V Liběchově byl kazatelem až do roku 1984, kdy se společně s rodinou vystěhovali do Guelphu v Kanadě.

Působení v evangelické církvi

V evangelické církvi patřil Mundek k farářům, které ovlivnil závěr šedesátých let, především osmašedesátý. Jeho nejbližším přítelem byl farář Jakub Trojan. A toto přátelství trvá dodnes. Mimo jiné jezdili s rodinami na Ptákovu Lhotu. Hned v roce 1977 podepsal Chartu, a pak také Dopis 31 (jakousi „chartu“ evangelické církve). Odvážně vystupoval na pastorálkách i na konventech. Jeho trápením bylo to, že liběchovský sbor byl slabý a stále se umenšoval. Přejít na jiný sbor se mu nedařilo, neboť církevní tajemník mu k tomu nikdy nedal státní souhlas. A jeho možnosti byly omezeny i tím, že manželka Nataša nechtěla jít dál od Prahy. Obávala se, že by zde nedostala kvalifikovanou práci. A tak Mundek, ač dělal poctivě farářskou práci (kázání, biblická, třicátníci, děti), radosti z toho měl stále méně. Jevilo se mi to tak, že se v Liběchově dusí ve vlastní šťávě. A estébákům to vyhovovalo a státní souhlas mu ani nemuseli brát. Začátkem osmdesátých let začal přestavovat dům, který si koupil v Újezdě nad Lesy. Tehdy jsem si myslel, že jako východisko vidí odchod z církevní služby. Přestavování domu mu bralo hodně sil.

Nakonec situaci vyřešil tím, že se s rodinou vystěhoval do Kanady. Přiznám se, že jsem se na něj tehdy zlobil, že odchází. Vlastně ani nevím, zda na něj v tomto smyslu estébaci naléhali. Do farářské služby se mu v Kanadě žel už nastoupit nepodařilo. Myslí, že hlavním problémem byl cizí jazyk. Po roce 1989 by se rád vrátil, ale Nataša nechtěla. A tak zůstal v Guelphu a s přáteli v Čechách udržuje kontakty prostřednictvím telefonu, mailů a pravidelných návštěv.

Díky za všechny dobré rady

Jsem Mundkovi vděčný, že mne mnoho naučil. Dnes si uvědomuju, že v Liběchově byl pro mne vlastně starším bratrem a trochu také tátou. Vděčně vzpomínám na theologické i politické diskuze. Hodně mne obohatily. Bylo pro mne jedinečné, že mne vzal do diskusního společenství pondělků u Zdenka Bárty v Chotíněvsi a také do společenství

Libštátu. Povzbudil mne k tomu, abych ve sboru začal kázat a stal se také presbyterem. A také mne jako začínajícího bohoslovce seznámil s mnoha zajímavými lidmi, především faráři.

Velmi se mi také v životě hodilo, že mi řekl, jak se chovat při výslechu StB. A naučil mne mnohé řemeslné dovednosti. Díky němu si teď mohu sám udělat elektroinstalaci. A když řídím auto, vím, že se mám držet při středové čáře a v noci že mohu zatáčku projet i trochu v protisměru. A mnohé další.

Mundku díky, díky.

Šest let spolu v Liběchově

Čas, který naše rodiny prožily v Liběchově, byl požehnaný. Občas mi to přišlo, jako bychom byli jedna rodina. Hlíдали jsme si navzájem děti, půjčovali si věci, pomáhali si. A hlavně ze začátku nám určitě víc pomáhali Bauerovi. A také jsme spolu, zpravidla v neděli, obědvali. Bylo to dobrých šest let. I díky tomu jsem mohl vystudovat teologii a pak se stát farářem.

O druhé půlce Mundkova života toho vím málo. Jen to, že Verunka i Lukáš mají své rodiny, a že Nataša nás už předešla na věčnost. Mundku, měj se dobře. Ať Ti Hospodin žehná a ať Tě mají všichni rádi.

Václav Hurt (Protestant 5/2021)

SETKÁNÍ NA ETF

Dne 26. listopadu 2021 uspořádal spolek Exulant s Evangelickou teologickou fakultou UK v budově fakulty setkání k prezentaci dvou menších knih. Jednalo se o knihu Edity Štěříkové: Johann Böhner (1710–1785), moravský exulant, misionář mezi indiány a černými otroky a o Památník k nedožitým padesátinám Daniela Nevečeřala – Nevala. Covidová situace byla v době konání horší, než jsme původně očekávali, což poněkud pozměnilo program a výrazněji i účast. Vzdor této nepřízni, bylo setkání velmi vydařené, o což se hlavně zasloužili Mgr. Petr Brodský, Mgr. Pavel Čáp a tajemnice fakulty Ing. Eva Svobodová. Celé setkání moderoval Mgr. Pavel Čáp. Knihu Edity

Štěříkové představila Mgr. D. Rut Nývltová, která provedla jazykovou korekturu knihy.

Řekla: »Už při prvním čtení jsem si uvědomila, jak zcela jiný obraz misionářů poznávám. Často se totiž o misionářích nemluví právě lichotivě – a někdy skutečně právem, to, když při své práci užívali i mírného nátlaku a nebylo v tom špetky lásky. Když jsem si tuto část prezentace už načisto připravovala, padly mi do oka dvě věty z úvodu Tomáše Pavelky k Evangelickému kalendáři na rok 2022: „Nemůžeme u nikoho vyvolat víru. Můžeme jen předložit slovo, kterému sami věříme.“ Já dodávám: a to slovo podpořit láskou, která je největší z té trojice víra, naděje, láska.

Kdo tedy byl Johan Böhner? Poslyšme teď jeho vlastní slova: „*Narodil jsem se 10. listopadu 1710 v Krumperkách na Moravě blízko české hranice. Už ve svých dětských letech jsem přemýšlel, zda bych byl spasen, kdybych zemřel. Věřil jsem, že by mi Bůh byl milostiv, protože jsem ještě dítě. Jednou za silné bouřky jsem dostal velký strach, klekl jsem a prosil jsem Boha, aby se nade mnou smiloval. Pak jsem se cítil dobře. Předsevzal jsem si vést zbožný život, protože, jak se tehdy říkalo, takový způsob života vede do nebe.*“ Sám přiznával, že předsevzetí vést zbožný život velmi často selhávalo. To se postupně změnilo, když se rodina rozhodla k emigraci do Herrnhutu. Své emigrace nikdy nelitovali. V té době už v Georgii a na ostrovech v Karibském moři mezi černými otroky působili misionáři z Herrnhutu. A po čase se přihlásil i Johann Böhner, který měl i tu přednost, že byl zdatný řemeslník. „*Vedení herrnhutského sboru se proto 30. července 1735 rozhodlo Böhnera do Georgie poslat, ale pro jistotu 2. srpna ještě losovalo v přesvědčení, že Bůh prostřednictvím losu ukáže svoji vůli. Pak bylo zapsáno do deníku: Hans Böhner byl losem vybrán ke georgijským bratřím, protože se tam sám hlásil a protože je tam řemeslník, kteří pracují se dřevem, zapotřebí.*“ Loučení s rodiči a oběma bratry mu sotva padlo zalehko. Věděl, že se vydává na dalekou, nebezpečnou cestu, že se hned tak nevrátí a že starého

otce sotva ještě jednou uvidí. Neviděl ze své rodiny už nikoho.

Bratří – i sestry – se stavěli ke své práci velmi zodpovědně a s láskou. Učili se jazyk domorodců a dokonce přeložili některé úseky Bible. Vzhledem k časovému omezení už mohu jen říci, že tato práce byla neskutečně náročná, při cestách lodí přes moře mnozí zahynuli. Nezvyklé životní i klimatické podmínky zapříčinily mezi bratrskými kolonisty častější nemoci. Znovu mi stouply slzy do očí, když jsem četla popis dramatické situace na moři, kdy zemřela první manželka Johanna Böhnera. Byl ženat pouhých 18 dní...

Omlouvám se, nebylo opravdu snadné v krátkosti představit tohoto misionáře, aby to mělo hlavu a patu. Jsme u konce. Po čtyřech desetiletích služby umírá. „*V lednu 1785 jeho sil tak znatelně ubylo, že sám věřil, že jeho pozemské putování se blíží svému konci. Po několikadenní nemoci, v níž většinou podřimoval, 23. ledna, v den, kdy byla slavena Večeře Páně, a heslo znělo: „Přebývati budu v domě Hospodinově po všechny časy“, odešel do věčného odpočinku, aby zůstal u svého Krista a Pána. Zemřel v 75. roce svého stáří.*“

Johann Böhner, skromný moravský exulant, se čtyři desetiletí podílel na obětavé misijní činnosti, v níž rád přebíral drobné a nenápadné úkoly. Svou řemeslnickou prací podstatně přispíval k finančnímu zajištění misie a stál raději v pozadí než na předních místech. Na několik let přesto převzal, byť jen prozatímně, funkci vedoucího misie, několik let zastával úřad představeného a podstatně se zasloužil o překlady biblických odůlů, bratrských hesel, písní i základní bratrské literatury do kreolštiny.

Kdyby na ETF existovala povinná četba, tak bych tam knížku sestry Edity Štěříkové s chutí zařadila. V každém případě by mohla být ve vlastnictví všech začínajících farářů – a proč? Až nastoupí na své první farářské místo a setkají se s prvními problémy, mohli by si vzpomenout na Johanna Böhnera a v tu chvíli by si řekli: Vzpamatuj se! Vždyť to, co prožíváš, je naprostá prkotina ve srovnání

s tím, co prožívali herrnhutští misionáři, zvláště pak Johann Böhner.«

Vzhledem k epidemiologickým omezením nebylo zcela možné, aby tato příležitost posloužila i k setkání přátel Dr. Daniela Neveččera – Nevala, potomka pobělohorských exulantů pro víru, zakladatele Spolku přátel ETF a nadějného kmenologičky. O něm promluvíly historička a teoložka Doc. Dr. Eva Melmuková a Doc. Tabita Landová PhD., vedoucí katedry praktické teologie ETF.

Eva Melmuková zdůraznila Nevalovo působení v Ekumenické komisi pro studium rekatolizace v 16.–18. století: »Tato komise už měla svou prehistorii. Původně v devadesátých letech 20. století pracovala pod vedením Dr. Martina Wernische z ETF UK, nedospěla však k žádným závěrům a její činnost postupně ustala vůbec. Počátkem třetího tisíciletí se objevila snaha o její obnovu, vedením komise měla být pověřena Dr. Edita Šteříková. Funkci se rozhodla předat právě Dr. Danielu Nevalovi; bylo to šťastné rozhodnutí.

Po různých předběžných jednáních se konala první schůze obnovené, ale zatím ještě nezorganizované komise 1. června 2004. Přítomno bylo celkem 14 členů a pozorovatelů komise (mezi nimi už i D. Neval jako sekretář) a dva přednášející hosté, Prof. Dr. Ernst Christoph Suttner z Vídně a Prof. Dr. Rudolf Dellsperger z Bernu. Oba přednášející hovořili o ekumenickém zpracování církevních dějin, první v Sedmihradsku a Haliči, druhý ve Švýcarsku. Další jednání komise se konalo 3. března 2005, zazněly na něm referáty PhDr. Evy Melmukové k tématu „Křesťané hlásící se k české reformaci v 18. století“ a koreferát Dr. Ivany Čornejové, k nimž byl narychlo přidán ještě neohlášený příspěvek Dr. Zdeňka Nešpora. Nato navázala diskuze. Další zásadní rozhovor se poté konal k předloženým dokumentům „Ekumenické prohlášení k rekatolizaci v zemích Koruny české od 16. do 18. století“ a „Zpráva Ekumenické komise pro studium rekatolizace českých zemí v 16.-18. století: současný stav historického a teologického bádání k otázce rekatolizace“.

Předřazení Prohlášení před Zprávu bylo po zevrubné diskusi zásadně zamítnuto vzhledem k tomu, že je nutno nejprve věci projednat a teprve potom se k nim proklamativně vyjadřovat a rozesílat je jednotlivým církvím k případnému schválení.

Další pracovní zasedání komise se konalo podle plánu 19. května 2005. Referát Dr. Jiřího Mikulce „Návrh periodizace rekatolizace v českých zemích“ doplnily dva koreferáty: Dr. Edita Šteříková se pokusila o preciznější dělení (9 period) a Mgr. Petr Zemek upozornil na nutnost sledovat i vzájemné vztahy mezi nekatolickými konfesemi. Po diskusi k referátu a koreferátům bylo určeno další, tj. třetí pracovní setkání na 6. října 2005 a po krátké diskusi byl přijat návrh představit jednotlivé hráče na konfesijní šachovnici v době před Bílou horou.

Ve čtvrtek 6. října se skutečně konalo 3. pracovní zasedání komise s referátem Dr. Martina Rothkegela: „Novokřtěnci na Moravě“, bohužel už bez Daniela Nevala. Pak se rozvinula diskuze o budoucnosti komise a případné organizaci její činnosti. Další pracovní zasedání se mělo konat 12. ledna 2006, což pak bylo odsunuto na únor, potom na březen – až se vše rozplynulo do ztracena. Zřetelně chyběl sekretář jako spiritus agens. Vnímala jsem to velice jasně tím spíše, že jsem v prvním pololetí r. 2005 s ním úzce spolupracovala. Velmi mi imponoval jeho seriózní přístup, vzhledem k mladému věku spíše neobvyklý, preciznost a odpovědnost v plnění úkolu. Snažil se vždy být věcný a nepodléhat emocím. Jednoznačně preferoval odborný systematický přístup před vágními nejednoznačnými vyjádřeními. Jako uvědomělému potomku české reformace mu vždy šlo především o hledání a poznání pravdy a vyvození důsledků pro obecné dobro. Svůj úkol splnil, pokud tak ještě mohl učinit, s přesahem až za skončení pozemských dnů.«

Tabita Landová přidala osobní zkušenost: »Ve svém životě jsem se s Danielem Nevalem potkala dvakrát: nejprve osobně, později s jeho dílem. Daniela jsem poznala na půdě

Evangelické teologické fakulty UK v Praze v r. 1996. Studoval zde dva semestry a i po svém návratu do Švýcarska se do Prahy opakovaně vracel. Já jsem v r. 1996 nastoupila do 1. ročníku studia evangelické teologie a začala jsem vypomáhat jako studentská pomocná síla na katedře praktické teologie u prof. Pavla Filipiho. Právě zde jsem se s Danielem seznámila a od té doby jsem ho na fakultě tu a tam potkávala – v knihovně, při fakultních akcích, přednáškách, vánočních večírcích – až do r. 2005.

Daniel v době svého studia v Čechách projevoval zájem o Komenského, který prohlubovaly komeniologické přednášky u prof. Dagmar Čapkové a prof. Jana Blahoslava Láška. O Komenského nauce o kázání však debatoval také sprof. Filipim, který se zabýval Komenského spisem *Zpráva a naučení o kazatelství* ve studii „Tendence bratrské homiletiky“ již r. 1982. Daniel po svém návratu z Prahy do Švýcarska r. 1998 celý tento Komenského spis přeložil do němčiny a napsal o něm ročníkovou práci *Ich will Geist in euch bringen... (Chci do vás vnést Ducha)*. V ní zkoumal Komenského recepci termínů klasické rétoriky a současně spis porovnával s pozdějším Komenského textem *Ars ornatoria*. Komenského pojetím a výkladem Bible se pak obsáhle zabýval ve své disertaci *Die Macht Gottes zum Heil (Boží moc ke spasení)*, která byla vydána po jeho smrti r. 2006.

Když jsem v letech 2002–2005 psala u prof. Filipiho doktorskou práci z oblasti homiletiky, vzpomínám si na jedno setkání s Danielem v budově fakulty. Vyptával se tehdy, zda se nezabývám také Komenského homiletikou. Bylo vidět, že by právě na toto téma chtěl zapříst rozhovor. Tehdy jsem ho však musela trochu zklamat, protože jsem psala o Barthovi a Hromádkovi. O jejich dílo se Daniel také zajímal, takže nakonec řeč nestála. Ale můj zájem o Jednotu bratrskou přišel až o několik let později, v tomto tématu jsme se tehdy minuli.

Svým zápallem pro věc dokázal Daniel inspirovat. Je pravděpodobné, že právě setkání s ním podnítilo prof. Filipiho, aby se po

letech ještě jednou vrátil ke Komenského spisu *Zpráva a naučení o kazatelství*. V r. 2006 – tedy rok po Danielově smrti – o něm publikoval podrobnější studii „Slovo Boží na hromadách“. V ní odkazuje i na Danielovu studentskou práci z r. 1998, jejíž rukopis měl k dispozici.

Podruhé se můj život potkal s Danielem až docela nedávno – přesně řečeno s jeho dílem. V r. 2009 jsem se začala zabývat liturgií Jednoty bratrské a v posledních pěti letech jsem svůj badatelský zájem rozšířila i na bratrskou homiletiku. Když jsem psala knížku o bratrské homiletice a nedávno objevené postile Jana Augusty (*O službě slova, víře a spasení*, 2020), hledala jsem také texty ke Komenského nauce o kázání. S velkým zájmem jsem se tehdy pustila do četby Danielových textů o Komenském, které se vyznačují velkou pečlivostí a hlubokým vhledem do Komenského myšlení. Jsem vděčná, že alespoň takto ke mně Daniel dnes promlouvá. I když ta jednosměrnost komunikace – nemožnost položit Danielovi otázky a slyšet jeho odpovědi – ve mně vždy bude vyvolávat smutek...«

Důležitou součástí setkání byla hudba. Ze zdravotních důvodů nemohla zaznít původně plánovaná sólová skladba „Listopad“ pro klasickou kytaru Anežky Chvojkové, členky Pražského komorního kytarového orchestru, ani pásmo kytarového souboru navazující na dobu Johanna Böhnnera. Místo nich jsme ve skvělém podání nadějně hudebnice Petry Meisl a jejího otce MgA. Jana Meisla ArtD. vyslechli 1. větu Koncertu pro violoncello e moll, op. 85 Edwarda Elgara. Po přednáškách ještě Meislovi přednesli 1. větu Koncertu pro violoncello, op. 104 Antonína Dvořáka.

Závěr patřil vzájemným rozhovorům při kávě a občerstvení. Celé setkání, včetně hudebních skladeb, které nemohly zaznít, bude k vidění na YouTube. Bližší údaje upřesníme. Obě knihy, stejně jako další vydané Exulantem, je možné objednat na naší adrese exulant@evangnet.cz.

Jan Bistranin

FRANTIŠEK HÝBL A ŠVÉDSKÉ ŠANCE

Jakmile rok končí na pětku, srdce českých protestantů zjihnou a toho roku si častěji než v jiných letech připomínají smutné výročí smrti našeho milého Mistra Jana Husa. Tak tomu bylo i v roce 2005. Začátkem roku jsem do věstníku spolku Exulant napsal svůj první článek, byl o husitské hudbě. Koncem května se v Jindřichově Hradci vdala moje sestra a den poté jsme s tatíkem jeli do Oráčova na Rakovnicku. V tamním sboru faráře Jana Jelínka, „českého Oskara Schindlera“, jak říkávají novináři, pořádal Exulant evangelizační shromáždění a literárně hudební pásmo s Husovými dopisy. Začátkem července jsme totéž pásmo „dávali“ na městské radnici v polském Lešně a v reformovaném kostele v Zelově. V polovině září Exulant navštívil Přerov a jeho široké okolí na autobusovém zájezdu po stopách Jednoty bratrské a J. A. Komenského. Skvělým průvodcem po přerovském muzeu nám byl jeho tehdejší ředitel PhDr. František Hýbl (*1941). Aby výčet akcí roku 2005 byl úplný, v říjnu Exulant ještě pořádal konferenci o Janu Husovi u baptistů v Praze Na Topolce.

Až navštívíte Přerov, zajděte si na vyhlídku na Školním kopci severozápadně od Přerova a podívejte se severovýchodním směrem do dálky. Do Ostravy sice nedohlédnete, ale od Přerova se k ní táhne rovinatý pás nazvaný Moravská brána. Není to náhoda, že právě tudy vede dálnice; tou samou cestou mezi vrchy vedla i prastará Jantarová stezka. Kdysi dávno tudy putovali mamuti a jejich pravěcí lovci. Jak nám vypráví Eduard Štorch, v Předmostí, severozápadní části Přerova, nějaký čas tábořila tlupa pravěkého chlapce Kopčema. Jiná tlupa tam do velkého hrobu pohřbila svých dvacet bojovníků, žen a dětí zabitých v jakési bitvě. Vítr celé to území zavál spraší a když tam lidé tuto spraš vhodnou k výrobě cihel těžili, nacházeli též kosterní pozůstatky pravěkých lidí a zvířat. Roku 1894 byl objeven i unikátní hrob těch dvaceti mrtvých. V přerovském muzeu se nachází stálá expozice nálezů z pravěku, včetně

rekonstrukce onoho hromadného hrobu (dnešní archeologové se však domnívají, že mrtví byli do hrobu pohřbíváni postupně).

Jen o několik kilometrů dál, na druhém břehu Bečvy objevili archeologové jinou památku. Hrob ne; byly to základy tzv. duchovního centra Jednoty bratrské v Přerově. Ve druhé polovině 16. století tam stála modlitebna a bratrský dům se školou. V Přerově se narodil Jan Blahoslav (1523–1571), známý vzdělanec a biskup Jednoty. Ve svém spisu „Gramatika česká“ se zmiňuje o zdejších nálezích pravěkých kostí, což je o nich zároveň nejstarší písemná zmínka; považoval je za kosti obrů: „Ještě veliké kosti obrů v vršku pod skalkou Předmostskou vykopávají; zuby tak veliké jako pěst, jako hlava člověčí; žebra jako břevence.“ Po Bílé hoře se z modlitebny stal katolický kostel, dvakrát vyhořel a už nebyl obnoven. Až v letech 2012–2013 zde při výzkumu archeologové odhalili základy oněch bratrských budov. Ve zdejším muzeu je též expozice Jednoty, stylizovaná bratrská třída a před muzeem stojí velký pomník Jana Blahoslava, dílo sochaře Františka Bílka z roku 1923.

Dalším nálezem z Přerova, který zmíním, je opět hromadný hrob, tentokrát více než desetkrát větší než ten pravěký. Bylo v něm 267 postřílených mužů, žen a dětí. K jeho vykopání došlo roku 1947 poté, co úřady začaly vyšetřovat okolnosti jejich zabití v červnu 1945. Nacházel se na Švédských šancích, jižně kousek od města.

S Jednotou bratrskou i s pátráním po masakru na Švédských šancích má co do činění už zmiňovaný dr. František Hýbl, historik, komeniolog a emeritní ředitel Muzea Jana Amose Komenského v Přerově. V 60. letech vystudoval tehdejší Pedagogický institut v Olomouci, na základních školách vyučoval český jazyk a dějepis a dálkově vystudoval pedagogiku na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Vstoupil do KSČ, odkud byl pro nesouhlas se sovětskou okupací vyloučen. Odešel ze školství, aby nemusel vyučovat „pokřivený dějepis“ (cit. z článku na irozhlas.cz). Roku 1969 nastoupil do Vlastivědného ústavu dnešního Muzea

Komenského. „Byl jsem podřadný pracovník, měl jsem nejnižší plat hned po uklízečích. Doktorát jsem si dělal potají na Slovensku. Nicméně v muzeu jsem dával do pořádku archiv, a to mě těšilo. Měl jsem pracovnu, ve které se topilo v kamnech. Pro uhlí jsem chodil do sklepa, kde jsem objevil a zachránil spoustu cenných archiválií.“ Po roce 1989, v letech 1992–2008, byl dr. Hýbl v muzeu ředitelem. Shromáždil množství kmenů i starých českých Biblí. Roku 2013 si v Praze u Salvátora spolek Exulant připomínal 400. výročí posledního vydání Bible kralické v Čechách a na konferenci přednášel též dr. Hýbl. Jeho poutavý text a fotografie českých Biblí vyšly následující rok ve sborníku „Bible v životě církve“ (kniha vč. DVD).

O zabitých na Švédských šancích se dr. Hýbl dozvěděl od své budoucí tchyně už začátkem 60. let minulého století. „Snažil jsem se všemožně pátrat, ale ne všichni o tom věděli – a ti, kteří věděli, se báli mluvit.“ Ke skutečnému pátrání, kdy hledal v archivech a mluvil s pamětníky, tedy mohlo dojít až po sametové revoluci. A pátrání, „to byla doba různých nenávistných telefonátů a dopisů.“

Koncem roku 1944 byli ze slovenských Karpat do Sudet převezeni Němci, Maďari a Slováci. Po válce byli převáženi zpět do obce Dobšiná a 18. června 1945 vlak zastavil v Přerově. Také tam zastavil vlak jedoucí z Prahy do Petržalky s příslušníky 17. pěšího pluku československé armády. Vojáci pod velením poručíka Karola Pazúra lidi z druhého vlaku odvedli na Švédské šance. V blízké obci Lověšice donutili asi 30 tamních obyvatel, aby vykopali velký hrob. 19. června časně ráno vojenské popravčí komando postřílelo všechny civilisty z vlaku. Kdo neumřel hned, toho K. Pazúr zabil výstřelem z pistole. „Stříleli kojence v náručích matek. Taková bestialita nebyla ani v Lidicích.“

O dva roky později, ještě před Únorem 1948, začalo vyšetřování. Podílel se na něm prokurátor Anton Rašla. Mezitím však StB nechala těla exhumovat, muži byli uloženi na hřbitově v Přerově a ženy a děti byly spáleny. „Chtěli zahladit stopy, zničit důkazy o mrtvých ženách a dětech.“ Karol Pazúr,

dříve člen Hlinkovy gardy, sám kolaborant, poté komunista, činu nelitoval a odvolával se na svou „vlasteneckou povinnost“, protože to prý byli kolaboranti s nacismem. Když vyšlo najevo, že byly zabity i děti, na otázku soudu, proč zastřelil i kojence, odpověděl: „Čo som mal s nimi robiť, keď sme im postrieľali rodičov?“ Byl odsouzen na 20 let, avšak brzy po komunistickém převratu byl propuštěn. Dostal několik vyznamenání a byl místopředsedou Slovenského svazu protifašistických bojovníků. Po vykonstruovaném procesu byl odsouzen prokurátor Rašla. „Rašla mi vyprávěl, že potkal Pazúra při oslavách 20. výročí Slovenského národního povstání. Pazúr mu chtěl podat ruku a prý prohlásil, že mu odpouští... Rašla, znechucený tou drzostí, se mohl jen otočit a odejít.“

Za těchto okolností není divu, že se těm, kdo něco věděli, nechtělo mluvit. Dr. Hýbl však připomíná výrok Jeana-Jacquesa Rousseaua: „Vidíme-li nespravedlnost a mlčíme-li k ní, pášeme ji sami.“

Na rozdíl od toho pravěkého hrobu víme, co se na Šancích stalo, a je to zásluha až detektivní práce dr. Hýbla. Povedlo se mu též odhalit, kam byl uložen popel spálených těl žen a dětí. Německý prezident mu za zásluhy o česko-německé usmíření udělil vyznamenání Kříž za zásluhy se stuhou Záslužného řádu Spolkové republiky Německo. Dále dr. Hýbl obdržel Stříbrnou jehlu od spolku karpatských Němců ve Stuttgartu a maďarský Zlatý kříž za zásluhy. V září 2021 mu byla udělena Cena Rudolfa Medka; na předání ceny byl pozván i spolek Exulant. Slavnost probíhala na Révovém nádvoří Klementina a dr. Hýbl tam v děkovné řeči velice pěkně mluvil právě o tom Rousseauově výroku. Za spolek Exulant jsem mu rád poblahopřál.

V létě roku 2020 jsem v Přerově strávil několik příjemných slunných dní. O Šancích jsem zpočátku nevěděl, až v muzeu u pokladny jsem si všiml útlé publikace „Tragédie na Švédských šancích v červnu roku 1945“ od Františka Hýbla, jehož jsem znal z let 2005 a 2013. Hned v úvodu mě zaujal svou drsnou přímočarostí, cituje tam i „Epištolu k Suedským Němcům“ Karla Čapka, který se ptá

„lidí z Kadaně a Liberce, lidí z Krnova nebo Trutnova ... z Českého Krumlova nebo z Karlových Varů nebo Šumperku“: „Chcete válku nebo mír?“

Přečtené jsem to měl hned, a jak jsem se tak toulal Přerovem a jeho okolím, hlavně za lovci mamutů a Jednotou bratrskou, říkal jsem si, kolik je asi všude možně různých kostlivců, v hrobech i ve skříních, někdy se o nich špitá, jindy se objeví skoro nečekaně. Málo platné, tohle se Jeanu-Jacquesovi povedlo: „Vidíme-li nespravedlnost a mlčíme-li k ní, pášeme ji sami.“

Pavel Čáp

V ROCE 2022 DOPORUČUJEME

◆ 26. března pořádá historická společnost VERITAS od 10 hodin na faře ČCE v Pardubicích, Sladkovského 638, seminář pro učitele a zájemce o dějepis, český jazyk a společenské vědy na téma „Jiří z Poděbrad a jeho mírová organizace“.

Přednáší Jiří Motyčka.

◆ 11.–19. června oslavy 300. výročí založení Herrnhutu (Ochranova); bližší informace na <https://www.300jahreherrnhut.de/veranstaltungen>.

◆ **25. června od 10 hodin konference a členská schůze spolku EXULANT ve sborovém domě ČCE v Litoměřicích.**

◆ 21. června připomínka poprav y vůdců protihabsburského odboje na Staroměstském náměstí v Praze v 17 hodin.

◆ 3. července slavnost na Růžovém paloučku u Litomyšle od 14 hodin.

◆ 3. července Husův den v 9,30 hod. bohoslužby v kostele ochranovského sboru v Železném Brodě, od 15 hod. setkání ve skalách na Kalichu u Besedic.

◆ **5.-6. července zájezd spolku EXULANT po stopách Moravských bratří na severní Moravě.**

◆ 6. července bohoslužby k připomenutí smrti Mistra Jana Husa v Betlémské kapli v Praze

TŘI KAMARÁDI (první část)

Zakladatelům malého městečka Zelova, potomkům Českých bratří, šlo od chvíle jejich příchodu a založení této osady v roce 1803 o to, aby zachovali víru a tradice předků. V prvních letech po založení Zelova tvořili všichni český sbor jednoho vyznání evangelicko-reformovaného. Během dalších let přicházelo do městečka stále více obyvatel jiných národností i vyznání. V meziválečném období byl Zelov městem čtyř kultur: české, polské, německé a židovské. Soužití lidí bylo narušeno v roce 1939, kdy Polsko ovládli hitlerovští útočníci. Avšak největší změny pro enklávu potomků Českých bratří nastaly po ukončení druhé světové války. Pouta spojující obyvatele různých národností se zpřetrhala. Obyvatelé české národnosti byli často označováni za spojence hitlerovského Německa. Objevily se silné nacionalistické snahy vyloučit z oblasti jinou národnost než polskou a jinou víru než katolickou, o to více, že obyvatelé české národnosti byli mnohdy lépe situovaní než polští obyvatelé.

Zprávy o situaci zelovských Čechů pronikly k představitelům československého státu prostřednictvím některých dřívějších obyvatel městečka, kteří odešli z Polska už ve dvacátých letech. Do Zelova přijeli několi-krát farář Bohumil Radechovský a Vladislav Jelínek, aby přesvědčili obyvatele k odjezdu do vlasti předků. Vlastimil Pospíšil v knížce „Návrat domů“ vzpomíná, že z Faustynova, městečka vzdáleného asi 15 km od Zelova, odjely všechny rodiny české národnosti s výjimkou jediné, která byla smíšeným manželstvím. Podle dostupných pramenů se odhaduje, že z asi 3500 českých obyvatel zůstalo v Zelově a jeho okolí sotva 500 osob.

Není dostatečně známo, proč se těch několik rodin české národnosti rozhodlo v malém městečku, nacházejícím se v samém středu Polska, daleko od hranic dávné vlasti, zůstat. Zajímavé je, že většina rodin, které zůstaly, nebyla smíšená manželství a zřejmě ani netrpěly zvláštním obdivem ke kráse polské země, neboť jejich členové byli spíše zvyklí obdivovat vyprávění a písně o vlasti svých

předků. Mnozí z obyvatel, kteří zůstali, neovládali dobře polštinu a doma i na společných setkáních užívali češtinu. Nebyl to jazyk literární, bylo v něm hodně výrazů původu polského nebo německého. Prostě, byl to jazyk „zelovský“. Zajímavé je, že čeští obyvatelé Kučova, městečka nepříliš vzdáleného od Zelova, kromě polskojazyčných vsuvek, zaměňovali hlásku „l“ za tvrdé el, což bylo pro ně charakteristické. Čtenáři vzpomínané knížky Vlastimila Pospíšila „Návrat domů“ z autorova popisu vědí, že život a zvyky obyvatel obce Faustynova, patřící administrativně do Zelova, byly úplně stejné jako život a zvyky jiné blízké české obce Zelůvku. V této vesnici, navazující na Zelov, měli čeští obyvatelé svoji školu, modlitebnu, pěvecké a hudební spolky a organizovali i jiné formy společné činnosti.

V období zesílené emigrace do Československa, probíhala jednoho nedělního rána horlivá debata několika lidí před kostelem sboru evangelicko-reformovaného v Zelově. Byli mezi nimi i Emil Svoboda, Julian Stejskal (Julek) a Alexander Gryger (Olek). Rozmlouvali o jednom: jak to bude dál? Všichni odjedou a kdo se postará o dům Boží, který s takovou starostlivostí budovali jejich otcové? A ta starost o společný Dům je přátelskými pouty spojovala až do posledních dnů jejich životních poutí. Podobně jako rodiny těch tří přátel i další rodiny měly velké dilema: zůstat v místě dosavadního bydliště, nebo se také vydat do neznáma? Něco jiného je opěvovat krásu země otců a zcela jiné je usadit se v kraji, kde každodenní realita je nám cizí. Tady znali každý dům, každou stezku, každé pole i les. Půda v Zelově byla většinou písčitá a málo úrodná, ale byly zde jejich statky, kde trávili dětství, mládí a někteří i zralý věk. S nedůvěrou a projevy nespokojenosti přijímali výzvu emigrantů z Československa, kteří jim předkládali jako jediné správné rozhodnutí, aby všichni obyvatelé české národnosti opustili své domovy a usadili se v zemi předků. Nepřesvědčilo je ubezpečení, že v nové vlasti budou moci tvořit enklávy reemigrantů ze Zelova, Požděnic, Faustynova, Ignácova

nebo i Kučova. Že tam dostanou domy, pole, budou moci založit své církevní sbory i zájmové kroužky. Že konečně pro ně nastanou slunečné dny bez zaujatosti kvůli jiné národnosti nebo víře a splní se touha z písní zpívaných v rodných domovech. Taková vize budoucnosti byla často obyvatelům done dávna klidných osad předkládána.

Míjely měsíce a přišlo léto 1946. Utichla horečka odjezdů do země otců. Po ukončení práce mezirezortní komise, která zkoumala situaci mezi českými obyvateli Zelova a po zaslouženém potrestání velitele lidových milic v Zelově, nastal v městečku viditelný klid.

Podobně jako jindy v neděli dopoledne i teď, ve stínu kaštanů obklopujících kostel, několik osob čekalo na začátek bohoslužeb. Julek, jako vždy málomluvný, se starostlivě díval na kostel. Dost impulzivní Alexander byl připravený pustit se hned do opravy střechy, kterou poškodily větve kaštanů. Jen Emil, který toho málo řekl, mezi nimi váhal. Dveře sborového domu (nové fary) se otevřely a objevil se v nich farář Jaroslav Nevečeřal. Důstojně kráčel v dlouhém taláru do sakristie kostela. Farníci zbytečně nespíchlali, protože věděli, že ještě chvíli potrvá, než začnou bohoslužby. Duchovní ještě chvílku čekal, aby došla včas i jeho manželka.

Emil s manželkou, babičkou a malým synkem Karlem, bydleli nedaleko kostela, na rohu ulic Piotrkowské a Sienkiewicze. Velký dům se zahradou, hodně luk a sad zdědili Svobodovi po rodičích. V jedné z místností stál tkalcovský stav. Práce tedy bylo více než dost. Pan Emil byl veselé povahy, milovník cyklistiky už v době předválečné. Měl hodně přátel, kteří ho rádi zvali na kus řeči a na jedno štamprle. Jak se slušelo na kolegu, neodmítal příjemné chvílky s přáteli. Stávalo se, že se pan Emil vracel domů pozdě a jak se dalo předvídat, čekal ho tam menší výstup. Manžel projevoval lítost, sliboval nápravu, ale měl slabou vůli k tomu, aby se vzdal setkávání s přáteli. Nelze říci, že by tropil výtržnosti, ale Emil byl všude oblíbený a jako každý člověk, i on měl své slabosti.

Práci však nezanedbával. Po celý týden nešetřil silami ani na poli ani v zahradě. V neděli odpoledne rád obcházel svá pole, a zvláště dílec ležící poblíž cihelny. Trápilo ho, že tato část pozemku vysychala kvůli odvodnění po vykopání hlíny pro cihelnu.

S místní vládou nebyla řeč, ta vždycky měla pravdu. Budovy nových továren a bytové domy pro dělníky byly při výstavbě zvýhodněny. Slíbili sice zasypání jam po skončení dolování, ale realizace byla vzdálenou budoucností. I jeho manželku to trápilo, protože z pozemku byla ubohá sklizeň. Zažloutlé lodyhy žita s hubenými klásky nedávaly naději na dobrou úrodu. Ona, oproti manželovi, pevně držela každý groš. Když na svých pozemcích sklídili ovoce, tak je ve velkém prodávala každou středu na trhu v Zelově. Zvláště hrušky z jejich zahrady byly krásné – velké, žluté a šťavnaté, přitahovaly zraky kupujících. Pravdou je, že paní Aňa neměla těžkosti s jejich odbytem a byla s prodejem rychle hotova.

Pan Emil byl velkým obdivovatelem všeho českého. Jednou, když šel kolem hospody, uslyšel z amplionu přenos z mistrovství v kopané. O vítězství hrál tým Československa. V momentě odpískání konce zápasu Emil z radosti vyskočil vzhůru a s uspokojením všem v hospodě zaplatil skleničku. Dlouho společně s kolegy oslavovali vítězství sousedního státu; (mistrovství Evropy 1960 bronzová medaile, 1976 zlatá, mistrovství světa 1962 stříbrná medaile). Když potkal Emila Nevečeřala, také milovníka kopané, a zvláště českého týmu, tak si oba připili na radost a rozmluvy nebraly konce. Však kdo z nás nemá nějakou slabost. Byl to výjimečný patriot, můžeme-li užít v tomto případě takového výrazu.

Jaroslav, syn Juliana, ve svých záznamech vzpomíná takto: „Když jsem byl v zahraničí, koupil jsem si tam gramofonovou desku s pěknými srbskými lidovými melodiemi. Když k nám přišel Emil, chtěl jsem se svým skvělým nákupem pochlubit a pustil jsem jednu nahrávku. Pan Emil to klidně vyslechl a potom řekl: „Pěkné melodie, ale nejpeknější jsou stejně české polky.“ Pustil jsem

tenkrát ještě dechovku Karla Vlacha a tvář přítele se rozzářila radostným úsměvem.

Každým rokem, druhý nebo třetí den vánočních svátků, se členové sboru setkávali u čaje v sále staré fary. Vzpomínali na dávné časy a také zpívali mnoho známých českých písní. Jeden rok se podařilo něco mimořádného. Wilhelm a Helena Jersákovi, kteří bydleli na konci Poznaňské ulice, na „Hraničkách“, doma našli, nebo možná z Čech dostali, gramofonovou desku s písničkou, kterou ještě nikdy neslyšeli. Když se přítomní už trochu rozveselili, Wilhelm svým pěkným tenorem a jeho manželka altem zazpívali nejprve oblíbenou píseň „Soumrak do tábora padá, měsíc vychází...“, a potom novou píseň „Konvalinky“. Pan Emil, opřený o vchodové dveře do sálu, soustředěně poslouchal novou, pěknou melodii. Uronil slzu, která mu stekla po tváři. Potom, jen on ví odkud se vzala, byla v jeho ruce placatice, ze které hojně častoval interprety i posluchače.

Julian byl na rozdíl od Emila málomluvný, klidný, ochotný. Nehledě na odlišné charaktery, měli se oba velmi rádi a vážili si jeden druhého. Julian nikdy o nikom nemluvil špatně, což občas jeho ženu dokonce zlobilo. Vzájemné přátelství spojovalo nejen muže, ale i obě rodiny. Rodina Julka se třemi dětmi byla početnější. Dost často v neděli odpoledne Svobodovi se synem Karlem navštěvovali své přátele, bydlící na konci ulice Kiliňského, blízko Zelůvku. Z návštěv zůstalo hodně společných fotografií, které pořídila paní Aňa svým harmonikovým fotoaparátem. Julian doma tkalcoval. Připravoval osnovy, ale tkaním pověřoval jiné. Za pomoci rodiny přízi škrobil a převíjel cívky. Pracovně užíval barvírny firmy pana Rychtera v Zelově. Také děti měly podle svých možností na domácí práci malý úvazek. Díky neúnavné práci celé rodiny se v porovnání se sousedy měli celkem dobře. Ale tak jako všude, i v této domácnosti kvůli mnohé práci doma, problémům v zaměstnání a starostem se třemi dětmi, docházelo k občasným rodinným rozmláskám. Julian klidný

a ovládající se, to snášel podle svého zvyku tiše.

Julianův syn Jaroslav takto vzpomíná na jednu příhodu z dětství: „Byl rok 1945, měl jsem tehdy osm let a moje sestry Olga a Lída byly mladší. Bydleli jsme na konci Zelova. Náš dům byl poslední v ulici Kilinského č. 103. Navštěvoval nás občas Pavel Najman. Byly to návštěvy jak pastorační, tak i rodinné, protože manželka pana Pavla byla příbuzná s mojí babičkou Waltrovou. Pavel Najman pomáhal faráři s prací ve sboru a farníci ho uznávali jako diakona. Při návštěvě nám strýc Najman četl nebo vyprávěl biblické příběhy. Vždycky jsme od něj dostali vyzdobené kartičky s biblickými verši. Setkání byla vždy zakončena společnou modlitbou díky za každý paprsek slunce, za radost a zdraví, za to, co prožíváme. Také já jsem jednou nebo dvakrát navštívil byt Najmanových. Bydleli v nevelkém domku v ulici Piotrkowské proti kostelu. Skromný a čistounký byt dodával domu důstojnost. Uprostřed místnosti stál stůl přikrytý bělostným ubrusem a na okraji leželo několik pěkně srovnaných knížek. Bylo tu cítit teplo a klid. Po nějakém čase pastorační návštěvy strýčka Najmana skončily. Nevzpomínám si proč – buď zemřel nebo i on s rodinou odjel do Čech.“

Společnou starostí těchto tří přátel, podobně jako i dalších farníků, byla starost o zchudlý sbor. Nebylo jednoduché zabránit chátrání kostela. Jednou to byl problém se zatékáním dešťové vody, jindy došlo k poškození plechu na věži, pak zase spadly okapové roury nebo zlomyslní lidé vytloukli okenní tabule. Tyto a mnoho dalších podobných problémů dělalo našim třem přátelům starosti. Zvláště tím trpěl Julian, který byl od roku 1945 nepřetržitě členem staršovstva a poté mnoho let předsedou kolegia (staršovstva). Po mnoha letech práce v kolegiu farní rady, když už mu nesloužilo zdraví, byl Julianovi udělen titul čestného předsedy kolegia evangelicko-reformovaného sboru v Zelově.

Nejen tito tři přátelé Julek, Emil a Alexander věrně sloužili sboru, ale stejně tak

i mnozí další, mezi nimi Rudolf Matějka, Wilhelm Pospíšil, Wilhelm Kedaj, Edmund Koutecký, Jan Novák, Karel Kupec, Adolf Nevečeřal, Fryderyk Ziguška, Karel Pospíšil, Česlav Dedecius, Vladislav Engel a další. Několik z nich se vícekrát účastnilo zasedání synodu Evangelické reformované církve. Někteří delegáti synodu, neznalí situace zelovského sboru, leckdy kritizovali nízké poplatky, které toto společenství odvádělo na potřeby celé církve. Julian tehdy svými prostými slovy názorně těžkou situaci sboru vysvětlil. Jeho argumenty byly přijaty a zelovský sbor byl pak dokonce dáván za vzor hospodárnosti, štedrości a starostlivosti. Tato jejich oddanost a věrnost věroučné tradici by měly být vzorem pro mnohé z nových pokolení.

Blížily se Vánoce. Měly být v tom roce mimořádné. Pan Perlicius se nezištně ujal instalace elektrického osvětlení do budovy kostela pod napětím 220 V. Při té příležitosti musel být předělán dosavadní víceramenný lustr s velmi pěknými křišťálovými ověsy na lustr s elektrickými žárovkami ve tvaru svíček. Náročnost výměny lustru zavěšeného vysoko v klenbě kostela nedala spát těm, kteří to měli udělat. Těsně před Štědrým večerem se podařilo těžký úkol splnit, ale bohužel nastal nečekaný problém. Po rozsvícení lustru jedna nebo dvě svíce praskly. Smůla, náhradní svíce nebyly. Nastal všeobecný smutek, několikátýdenní práce měla skončit bez pravého efektu. Nikdo si nepamatuje, kdo a jak to provedl, ale velmi podobné žárovky se přece jen v lustru objevily. Na Štědrý večer zrcadlový lustr v plné kráse osvětlil vnitřek kostela.

Těžkostem, které se tenkrát hromadily, bude s odstupem mnoha let dnešní čtenář stěží rozumět. Nebyli k sehnání skuteční odborníci, nedalo se sehnat lešení, a přitom bylo třeba vyměnit několik střešních tašek, které se z krytiny kostela uvolnily. Voda prosakovala zdivem a červeno-hnědé kruhy na klenbě kostela se stále zvětšovaly. První starostí bylo sehnat někde střešní tašky správného tvaru a velikosti. Když se to konečně podařilo, nastal problém ještě větší,

jak to udělat. Samozřejmě, že vlastními silami a vlastní nápaditostí – a možná i s nedostatkem obavy o vlastní život. Svázali pomocí provazů několik žebříků, které dosáhly až na okraj střechy. Kolik odvahy bylo třeba, aby bylo možno za takových podmínek práci dokončit. První výstup na střechu po chvějících se žebřících pravděpodobně uskutečnil sportovně zdatný a odvážný pan Emil Svoboda. Potom už to šlo snadněji: jeden stál na žebříku položeném na střeše, jiný podpíral jeho nohy, další podával střešní tašky, které však často sklouzly se střechy a s třeskotem se rozbily o zem. Uf! Konečně jsme si s úlevou oddechli. Po několika dnech namáhavé a nebezpečné práce se dílo podařilo dokončit.

Blížil se 6. červenec, den zasvěcený památce velkého reformátora Jana Husa, který za svůj věroučný názor uhořel na hranici v roce 1415. Na bývalém hřbitově vedle kostela rostla velká lípa a nedaleko od ní se nachází obelisk věnovaný památce reformátora, zvaný „Husův kámen“. U něj se každým rokem konají slavnosti připomínající jeho mučednickou smrt. Ve dnech předcházejících slavnosti požádal Julian své přátele, stejně jako to dělal jindy, o pomoc při odstranění suchých větví ze stromu. Kolegové jako obvykle neodmítli a přišli, aby společnými silami suché větve odstranili a potom dali do pořádku okolní terén. Julek vylezl na strom a ruční pilou větev odřezával. Nepozorností nebo únavou spadl se stromu i se silnou větví. Tehdy už Julek nebyl docela mladý a při pádu se hodně potloukl. Protože se nezdálo, že by si nějakou kost zlomil, nešel k lékaři a na kole se vrátil domů. Pohmožděniny si léčil po domácku, a ještě dlouho cítil bolesti. Vnější poranění se vyléčila, ale ta vnitřní cítil do konce života, ač o nich málo mluvil.

Jindy v neděli odpoledne přišli Emil a Olek opět navštívit přítele. Od nešťastného pádu už uplynulo více času, a tak vzpomínali, jaké štěstí tehdy Julek měl. Vypili společně čaj a chválili chutné pečivo jeho ženy Amálky. V tomto domě, stejně jako jinde, bylo samozřejmě, že se na neděli peklo. Bez

nadívaných bramborových kluzek a bez pečiva s droždím by neděle nebyla dnem svátečním. Julek už se natolik zotavil, že se rozhodl své přátele vyprovodit. Po cestě si ještě vykládali o problémech sboru, a bylo jich dost. Mluvili o zanedbaném hřbitově, hrobech, které po odjezdu většiny rodin do Čech nemá kdo udržovat, o zničeném oplocení, náletových stromech a jiných problémech, kterých neubývalo. Při rozhovoru čas rychle běžel a zakrátko stáli před domem Karla Kupce. Pan Kupec, podobně jako několik dalších osob ze Zelova, vstudoval Státní učitelský seminář v Ostřešově (Ostrzeszów). Kromě něj to byli Wilhelm Najman, Rudolf Svoboda, Jaroslav Fibich, Rudolf Nevečeřal, Josef Tomeš, Karel Zauar, Wilhelm Engel, Wilhelm Vondráček, Karel Ranš, Karel Najman a Mirek Najman. Někteří z nich, jako Wilhelm Engel, Wilhelm Najman a Emil Walta, po skončení války pracovali ve školách v Zelově, ale Karel Kupec povolení k práci ve školství nedostal. Bylo mu to líto, protože měl práci s mládeží rád. Později byl zákaz odvolán a mohl se k učitelské práci v Zelově vrátit. Odtud šli přátelé dál ke kostelu.

Fara byla prázdná, protože farář Jaroslav Nevečeřal po 12 letech působení v Zelově odešel do Lodže. Bohoslužby vedli starší sboru, nejčastěji Emil Pospíšil, Karel Kupec, Rudolf Matějka, Jan Pospíšil (Dlouhej), Julek Pospíšil a další. Je pravdou, že sbor podporoval superintendent farář Jan Nevečeřal. Památkou na něj jsou knížky darované členům staršovstva s osobním věnováním autora nebo jako spoluautora. Julian tyto knížky starostlivě uchovával. Na varhany doprovázel Karel Veselovský. Kantor Emil Pospíšil také vyučoval školní děti náboženství, vedl konfirmační cvičení, byl dirigentem pěveckého sboru a v průběhu mnoha let svého působení naučil několik pokolení zelovských zpívat z not. Věrnými členy sboru od mládí do pozdního stáří byli Karel Pospíšil, Josef Jersák, Jozef Novák, Gustav Dedecius, Jan Pospíšil, Olga Kubíková, Amálie Stejskalová, Jozef a Janina Andršovi, Leonie Kedajová, Milena Jersáková, Helena

Jersáková, Marta Volská (Jersáková) a jiní... nelze vyjmenovat všechny, kdo byli aktivními členy sboru v průběhu tolika let.

V letech 1949–1950 do Zelova dojížděl z Varšavy farář Wladyslaw Paschalis, později se do zelovské fary nastěhoval. Došlo i k nepříjemnostem. Dirigent pěveckého sboru vyhověl prosbě luterského faráře Grymiakowa a ujal se vedení zpěváků i ve sboru evangelicko-augsburském v ulici Żeromskiego. Pan Emil, hezký a klidný muž, se líbil ženám. Rozvážný Emil se zamiloval do mladé Jadwigy (Hildy), zpěvačky z tohoto sboru. Neštěstí bylo v tom, že byla vdaná. S manželem sice nežila, ale měla na vychování dorůstajícího syna. Nešťastný dirigent často čekal před domem, aby se setkal se svou vyvolenou. Bylo známé, že Emil uměl velmi zajímavě vyprávět o svých zážitcích, zvláště o válce rusko-japonské, které se účastnil. I proto byla jejich setkání milá. Vztah vyvolal velký nesouhlas farníků. Až Emil učinil rozhodnutí a předseda kolegia s tím souhlasil: „Není jiného východiska, než tato setkávání skončit a vztah vyřešit manželstvím“. Mnozí nesouhlasili s tímto liberálním řešením. Julian z toho měl hodně nepříjemností a osobně to velmi těžce nesl. S pomocí přátel se přece jen podařilo, že tito dva lidé vstoupili do svazku manželského, po němž toužili. Společně se nastěhovali do místností v prvním patře nové fary. Žili svorně mnoho let, a když Emil onemocněl, Jadwiga o něj starostlivě pečovala. Po mnoha letech od toho kontroverzního rozhodnutí jí byli farníci vděční za péči, kterou prokazovala jejich oblíbenému dirigentovi a sborovému kantoru.

Za jiného slunečného nedělního odpoledne se naši tři přátelé setkali na hřbitově, který vyvolával depresivní náladu. Nebylo v silách několika rodin, které v Zelově zůstaly, aby se o rozlehlý hřbitov postaraly. Pomníků tu nebylo mnoho a ty, které zůstaly, byly velmi prosté, většinou zanedbané, obrostlé vysokou trávou. Amálka, manželka Julka, a dalších několik lidí se staralo o hroby svých předků a známých. Téměř denně nebo obden, v závislosti na počasí, chodila Amálka nebo děti zalévat květiny na

hrob otce, švagrové a prarodičů. Dál od vchodu na hřbitov byl hrob prvního starosty Zelova. Zůstal jen podstavec, ze kterého byla busta starosty ukradena. Atmosféru místa vystihoval jiný náhrobek s postavou anděla, který jako by přemýšlel o pomíjitelnosti úplně všeho na tomto světě. Ponurý obraz reality představovalo ohrazení hřbitova. Tu a tam ležel vyvrácený dřevěný plot nebo vylámaná prkna. Něco bylo zaviněno stářím, ale mnohé způsobili lidé. Mnohdy bylo ještě možné z ulice zaslechnout: „Co tady ještě hledají? Ať se vrátí tam, odkud přišli.“ A zaznívaly ještě další hanlivé výrazy.

Procházející se trojice cítila, že jde o zachování paměti na všechny, kteří byli na tomto kousku země, daleko od země otců, pohřbeni. Paměti nejen na jejich vlastní předky, ale i na předky těch, kteří už tu nejsou. Při návratu se přátelé jako vždy zastavili u Karla Kupce, aby se s ním o své úvahy na téma hřbitova podělili. K rozhovoru se přidal i Karlův bratr: „Není na co čekat, je třeba dát se do práce. Škoda práce i peněz na opravu starého dřevěného plotu, je třeba postavit nový, betonový.“ Olek, který ke všemu přistupoval dosti racionálně, namítal: „To je všechno pěkné, ale kde na to vzít peníze? Já se zavazuji sebrat a vyvézt ze hřbitova všechny větve, uschlé květy a další nečistoty.“ Julek, který byl dost pohotový, ačkoli jako obvykle málomluvný, se chytil předchozí myšlenky: „Stačilo by koupit jen cement, písek máme svůj, a když oslovíme několik dalších lidí, uděláme plot vlastními silami.“ Materiál se podařilo sehnat, ale s pracovníky to bylo horší. Během celého léta, a ještě i na podzim věnovaly stavbě plotu hodně svých sil dvě osoby: ke vši práci ochotný Veselovský a Julek. Následovala těžká práce s odstraněním starých stromů a křovin ze zarostlého hřbitova. Stranou jako obvykle nezůstali Julian, Emil a Olek, který přijel s velkým vozem s gumovými koly. Velkou pomoc prokázal i Edmund Koutecký, silný a vždy oplývající dobrými nápady.

Na rozdíl od jiných lidově-demokratických států fungovalo v Polsku do roku 1950 poměrně dost dobře soukromě-státní

hospodářství. V mnoha rodinách, zvláště české národnosti, byla dobře známá technika tkaní textilií. Touto produkcí se zabývali už od prvopočátků. Přízi získávali v Lodži, zpracovávali ji v Zelově a hotové látky prodávali obchodníkům na Horním trhu v Lodži nebo také obchodním zprostředkovatelům.

Julianova rodina se v roce 1950 přestěhovala do nově koupeného domu v ulici Kościuszki. Jako obvykle, když bylo třeba, pomáhal při stěhování s vozem taženým dvěma koňmi Alexander (Olek). Byl to velký dům s nájemníky, ale i malým výrobním prostorem, který se bohužel nikdy nevrátil do předválečného stavu. Nájemníci se později vystěhovali a výrobní prostory byly zabrány státní institucí. Během dalších let byla činnost soukromých výrobců tkanin systematicky omezována. Někdejší soukromníci, všeobecně nazývaní „fabrikanti“, ztratili zdroj obživy a neměli možnost pracovat ani v místních továrnách. Hledali práci v nově vznikajících tkalcovských družstvech v Zelově, Dobroninu, Maurycově a jinde.

Když se rodina Juliana jakž takž zabydlela v novém domově, navštívili je přátelé Emil Svoboda s manželkou a synkem a také Alexander (Olek) Kligr (tak Češi změkčovali příjmení Gryger) se ženou. Samozřejmě se tato příležitost neobešla bez přípitku „zgrankou“, nápojem vyrobeným z lihu a karamelu. Setkání se stejně jako jindy neobešlo bez vzpomínek na mládežnická léta a také na humorné události. Aňa vzpomínala na radostné výlety mládeže k rybníku u mlýna poblíž Maurycova a projížďky na lodičkách okolo druhého mlýna. Nejraději však vzpomínala na třídní výlet mládeže do Kučova. Účastnila se jich parta hudebníků, kteří nejen zpříjemňovali putování, ale měli také svůj podíl při setkáních sborových. Julek si vzpomněl na anekdotu, kterou slyšel od známých: „Jednoho dne projížděl ulicí Sienkiewiczze automobil, což tenkrát bylo vzácností, a přešel kočku. Když sousedka odnaproti viděla to neštěstí, běžela ke Svobodovým, aby se zeptala, zda to není náhodou jejich kočka. Paní Aňa vyšla na ulici a prohlásila: „Ta placatá kočka naše není.“

Pak se k rozmluvě přidala Amálka: „Naši sousedé žili ve smíšeném manželství. Jejich děcko, hrající si na dvoře, uvidělo telátko na poli a nadšeně zvolalo: „Mami, mami, szwarce cielatko po polu gelaufen.“ Tak bylo v době, kdy různé národnosti spolu žily v Zelově ve shodě. Nejsprávněji se mluvilo u Grygerových. Zatím co jiní nazývali hřbitov krchovem, u nich to byl hřbitov. Jedno je však jisté: kromě podobných jazykových složitostí platilo, že nejen tito přátelé sedící u stolu, ale i většina českých rodin, které v Zelově zůstaly, se modlila jen česky.

Při společných přátelských setkáních se často připomínala pověst, že před mnoha léty, když se napoleonská vojska ve zmatku vracela od Moskvy, byly v zahradě Fibichových zakopány pruty zlata. Mnoho let, zvláště za dlouhých podzimních dní, hledači pokladů kopali v noci jámy v naději, že pruty drahocenného kovu najdou. Hospodáři aspoň měli o podzimní kypření půdy postaráno. Nikomu se tam však nepodařilo najít ani náznak pokladu. Po mnoha letech přece jen tři dělníci, pracující na budování letiště u Lasku, vzdáleném asi 15 km od Zelova, našli zlatý prut. Zdá se, že se nepohodli při jeho dělení a těžce se znesvářili. Věc se provalila, nález jim byl zabaven a uložen ke státnímu pokladu. Tak přece jen v každé pověsti je trochu pravdy. Hledači se jen spletli o několik kilometrů. Aňa a Amálka se vzrušením a humorem vyprávěly o výletu přes „zelenou hranici“ k rodákům v Československu. Byla to léta poválečná, získat souhlas k cestě za hranice nebylo možné. Stesk po blízkých, kteří opustili Zelov v roce 1945, ale byl veliký. Za nelegální překročení hranice hrozila vysoká pokuta a možná i vězení. Zelováci to brali tak, že oni přece jdou jen na návštěvu k příbuzným, a kromě toho Československo je svým způsobem i jejich vlast – a co je může potkat na cestách spojujících dvě vlasti. Na cestu se vydala malá skupina odvážlivců středního věku. Mezi nimi kromě Amálky a Ani byli pravděpodobně též Adolf a Emil Nevečeřalovi, Emil Walta, Olga Kubíková, Rudolf Matějka a několik dalších. Do Jelení Góry dojeli vlakem a pak nahodilým autem

do Karpače. Zpočátku šli vesele lesem, ale čím dále putovali, stával se les řídkým, až byli v hraničním pásmu a viděli strážní budku na Sněžce. S dojetím obcházel hraniční sloup s nápisem ČSR a českým znakem. Přemýšleli, jak se nenápadně dostat na druhou stranu hranice. Srdce jim bilo stále silněji. Nastal večer, ve výšce 1600 metrů nad mořem jim začala být zima, a teprve teď si uvědomili, jaké podstupují nebezpečí. Někteří už byli nakloněni k návratu domů, ale bloudit v noci lesem také nebylo jednoduché. Nakonec sebral odvalu Adolf, povoláním zubař, který byl hlavním vůdcem. Do jedné kapsy dal láhev pálenky a do druhé věnec zelovské klobásy a odvážně vykročil k pohraničnickům. „Pánové,“ ozval se odvážně svou výbornou češtinou, „vydali jsme se na výlet, zabloudili jsme a nevíme, jak se vrátit domů.“ Vedoucí četníků se dlouho vyptával na jména, dokumenty, místa, odkud pocházejí a další věci. Je jasné, že polské dokumenty nemohli ukázat. Z dopisů věděli, kde poblíž hranic bydlí příbuzné rodiny. Četník zkoušel telefonovat, aby si to ověřil. Když se vyjednávání prodlužovalo, vytáhl Adolf láhev a klobásu. Před svítáním z pohraničního městečka něco potvrdili a „turisté“ mohli vyrazit. Brzy se jim podařilo najít autobusovou zastávku a všichni odjeli do Liberce, a pak do jiných míst, kde bydlely jejich rodiny. Domluvili se, že se za týden společně vrátí. Tentokrát neputovali přes Sněžku, ale setkali se v Novém Městě pod Smrkem. Tady žilo mnoho bývalých obyvatel Zelova. Dostali od nich velké pytle, kosy nebo hrábě a předstírali, že jdou kosit seno – ta práce jim přece nebyla cizí. Na samotných hranicích jim pomohl jeden převaděč. Když se ho ptali, jak poznají, že už jsou v Polsku, odpověděl: „Jak uslyšíte 'cholera a psia krew', tak jste tam.“ Tak skončil příběh turistů ze Zelova. Neví se, co je v příběhu trochu nadneseno, ale jisté je, že nějak tak se příhody obyvatel Zelova při přechodu hranic udály.

Kromě všech svých vlastních starostí, přibýly téměř každé rodině, která v Zelově zůstala, starosti o ochranu majetku blízkých,

kteří se zabydleli v nové vlasti. V pondělí, po zmíněném setkání přátel, přijel na kole udýchaný pan Jersák ze Zelůvka se zprávou, že zloději vykáceli stromy v lese Waltrových. Les po rodičích Amálky byl dán do opatrování Julianovi. Jak nejrychleji mohl, odjel Julek k ohledání místa. Už z dálky viděl, že soused měl pravdu. Zloděj přistavil vůz k místu, kde rostly nejpěknější, statné borovice a vykácel jich tolik, kolik mohl naložit. Kam vedly hluboké koleje naloženého vozu, nebylo těžké rozpoznat. Ukázalo se, že stromy vykácel dávný přítel rodiny Waltrových. Když se Julek pokusil krádež a způsobenou škodu řešit, stálo ho to málem život. Kdyby se mu nepodařilo rychle ujet na kole, byl by to snad jeho poslední pokus o ochranu rodinného majetku. Krádež raději ani nehlásil na milici. Starostí s opuštěným majetkem Waltrových, Kimrových a Stejskalových měl Julian stále víc. Po většinu letních dnů opravoval střechy domů, které byly opuštěny nebo se už prodávaly prostřednictvím exekutora „za zlatku“. V Zelůvku mu zůstal na starost dům Waltrových s hospodářskými budovami. O dům Kulhavého se staral jeho švagr.

Jaroslav Stejskal (překlad D. Rut Nývltová)

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ „ZEĎ REFORMACE“ V ŽYCHLINĚ

Polsko se stalo důležitým místem v historii českého náboženského exilu už v 16. století. Víme o prvním exilu Jednoty bratrské v roce 1548 i o exilu pobělohorském do Lešna v roce 1628, známe osady potomků českých exulantů v Zelově a okolí. Exulanti a jejich potomci se museli vyrovnávat s místními zvyky, kulturou a také se vztahem k místnímu protestantskému prostředí. Ačkoli dnes Polsko vnímáme jako jednu z nejkatoličtějších zemí, má velmi bohatou a zajímavou reformační historii. Reformační hnutí se tu rozvíjelo od druhé poloviny 16. století a velká část šlechty přistoupila k reformovanému vyznání. Později, v důsledku

politických tlaků a s nimi spojenou protireformací, se však mnohé změnilo.

Pokud se vypravíme v Polsku po stopách reformace, neměli bychom minout Žichlin (Żychlin) u Konina ve Velkopolsku. Poučíme se tu nejen o reformaci v Polsku, ale najdeme i stopy českých exulantů. Prohlédnout si můžeme klasicistní kostel z roku 1822, dřevěnou zvonici z roku 1788, evangelický hřbitov založený v roce 1811 a lapidárium s evangelickými náhrobky od poloviny 16. století do poloviny 20. století, které sem byly svezeny z celého Polska. Nejstarší je z roku 1556, a kromě dalších, jsou tu i náhrobky z Velkého Tábora u Sycowa a z Kučova.

Sbor Evangelické reformované církve v Žychlině je jediným reformovaným sborem v Polsku, který nepřetržitě trvá od doby reformační až dodnes. Původní dřevěný evangelický kostel tu založili v roce 1610 majitelé panství Petr a Kateřina Žychlinští. Od té doby procházel sbor dobami klidnými, horšími, i chvílemi kritického ohrožení. Tak tomu bylo například v době tzv. „barské konfederace“, která kromě jiného směřovala i k prosazení dominance římského katolictví. Tehdy, v roce 1769, byl při útoku na faru zavražděn farář Joachim Samuel Majewski. V polovině 18. století přechází panství na jinou evangelickou rodinu – Bronikowskich. Ti převzali patronátní právo nad kostelem i sborem a vybudovali všechny dosud existující sborové nemovitosti.

V dlouhém seznamu kazatelů sboru nacházíme jména spojená s Jednotou bratrskou, např. Tobian, Sitcovius, Cassius, Bitner, ale i jména potomků českých exulantů – Vilém Fibich, Ludvík Zaunar, Emil Jelínek a současný kazatel Tadeusz Jelinek.

K připomenutí vlastní historie i dějin regionu vytvořili v roce 2021 žychlinští evangelíci „Zedř reformace“. Dílo bylo odhaleno ke „Dni reformace“ 31. 10. 2021 a nachází se na budově v ulici vedoucí od kostela k zámku Bronikowských, naproti místní základní škole. Inspiraci prý tvůrci čerpali ze staré rytiny „Reformátoři kolem stolu“ a z pomníku reformace v Ženevě.

Na 33 metrů dlouhé a téměř 7 metrů vysoké zdi jsou zobrazeny významné osobnosti reformace a polské historie: Jan Hus, Huldrych Zwingli, Martin Luther, Jan Łaski, Jan Kalvín, Mikołaj Rej, Stanisław Lutomirski, Jan Amos Komenský, Fryderyk Chopin a také Múza a Bible brestská. Pomineme v tomto článku známé osobnosti světové a české reformace a zmíníme jen osobnosti polské.

Jan Łaski (1499 – 1560) – významná postava polské i evropské reformace. Bratranec hnězdenského arcibiskupa, polského primase a velkého kancléře polské koruny. Studoval na univerzitách v Padově a Boloni, byl vysvěcen na kněze, ale při pobytu v západní Evropě se přiklonil k myšlenkám švýcarské reformace. Organizoval v Anglii a východním Frísku církevní sbory pro uprchlíky, kteří byli nuceni opustit své země kvůli náboženskému pronásledování. Po návratu do Polska (1556) se zasazoval u krále Zikmunda II. o provedení reformace v Polsku. Zasloužil se o rozvoj spisovné polštiny, polského písemnictví a podílel se na překladu Bible brestské.

Mikołaj Rej (1505–1569) – polský humanista, „otec“ spisovné polštiny a polské literatury. Renesanční básník píšící polsky. V roce 1541 přestoupil k protestantismu. Působil k sjednocení protestantů v Polsku a prosazoval zásadu nezasahování světské moci do církevních záležitostí. Jako spisovatel se dostal do prvního polského indexu zakázaných knih.

Stanisław Lutomirski (1518–1575) – polský reformátor. Po studiích v zahraničí byl povolán za faráře do kostela sv. Bartoloměje v Konině (asi 8 km od Žychlina), kde od roku 1546 působil v reformačním duchu. Sepsal jedno z prvních polských protestantských vyznání víry. Vystupoval proti lidové pověřivosti, vyzýval k morální obnově církve a k rozvoji obecné vzdělanosti. Hnězdenský arcibiskup ho exkomunikoval, odešel do Malopolska, kde byl hlavním představitelem malopolské reformované církve. Později se připojil k Polským bratřím.

Fryderyk Chopin (1810–1849) – zřejmě nejvýznamnější pianista své doby. Pobýval v Žychlině v září 1829, kdy se zúčastnil na

zámku Bronikowskich evangelické svatby dcery majitele panství Melanie Bronikowské a Wiktora Kurnatowského. V současnosti se tu každoročně konají „Chopinovské slavnosti“ a od roku 2010 je před zámkem bronzová socha mladého Chopina, sedícího na žulové lavičce.

Múza – má symbolizovat ženy, které se zasloužily o žychlinský sbor a o protestantismus ve Velkopolsku. Je to třeba Anna Memorata, dcera konseniora Jednoty bratrské v Lešně, vzdělaná básnířka ovládající latinu i řečtinu a v době, kdy ženy zřídka něco sepi-sovaly, členka lešenského kruhu básníků, již představitel tohoto kruhu Ch. T. Schlosser nazval Sapfó, desátou múzou; je to Kateřina z Ostrorógu, která se postarala o zpřístupnění reformačních písemností a byla první ženou přestoupivší ve Velkopolsku k protestantismu; je to také její švagrová Barbara Stadnická z Ostrorógu, která bez souhlasu manžela požádala Jakuba Červenku, aby na zámku v Ostrorógu konal bratrské bohoslužby, když se Bratří v roce 1548 ubírali do exilu; je to i Kateřina Žychlinská, která se v roce 1610 postarala o kazatele nového sboru; a je to také evangelička Melanie Kurnatowská (Bronikowská), jejíž svatba byla příležitostí k pobytu Fryderyka Chopina v Žychlině... A je to symbol mnoha a mnoha dalších, i zapomenutých žen, které se zasloužily o polský protestantismus.

Bible brestská – V roce 2013 se po sedmdesáti letech nezvěstnosti vrátila do vlastnictví žychlinského sboru Bible brestská, či Radziwiłłovská, která sboru patřila už od jeho počátku. Je to první překlad celého Písma z původních jazyků do polštiny. Pořídili ho

v Pińczowie zejména Grzegorz Orszak, Jan Łaski, Piotr Stoiński a Francesco Stancaro, a byl vtištěn v roce 1563 v Brestu Litevském. Bible brestská byla jednou z inspirací i pro překladatele Bible kralické (Jan Blahoslav vydal svůj překlad Nového zákona v roce 1564).

„Zed' reformace“ v Žychlině nepřehlédnutelně připomíná, že v polské historii mají protestanté důležité místo.

Podle <https://zychlin.reformowani.pl>

ZÁVĚREM

Omlouváme se Vám, kteří jste dostali minulý věstník s přehozenými dvěma listy, ale žádný nechyběl. Snad jste na to přišli. Stalo se tak nedopatřením v tiskárně při vázání části výtisků. Většina byla v pořádku, proto jsme na to nepřišli včas. Tiskárna se za to velice omluvila, a co ještě dalo, také napravila.

Opět děkujeme Vám všem, kteří pamatujete na činnost spolku Exulant svými finančními příspěvky. Z vašich darů hradíme i náklady na vydávání a rozesílání věstníku, který nyní vychází v nákladu 900 kusů. Číslo účtu spolku Exulant je **209898309, kód banky 0800**.

Podmínkou členství v našem spolku není osobní „příslušnost“ k exilu, resp. k reemigraci. Do svých řad zveme všechny zájemce o dědictví české reformace, starší i mladé. Přihlásit se můžete písemně na adresu spolku nebo emailem na exulant@evangnet.cz. Z každé přihlášky máme radost. Po obdržení přihlášky Vás zařadíme do adresáře pro zasílání věstníku.

Zed' reformace v městě Żychlin (Polsko)

EXULANT, zapsaný spolek,

srdečně zve na každoroční

K O N F E R E N C I,

kterou pravidelně pořádá pro připomenutí významných událostí z dějin české reformace, českého náboženského exilu a návratu potomků pobělohorských exulantů do staronové vlasti.

Letošní konference se bude konat

v sobotu 25. června 2022

ve sboru Českobratrské církve evangelické v Litoměřicích, Rooseveltova 716/7

Zahájení konference bude v 10.00 hod. Po úvodních bohoslužbách, které povede bratr farář Jiří Šamšula, bychom měli slyšet přednášky na témata vztahující se k letošním významným výročím – 300 let od založení Ochranova (Herrnhutu), 100 let od prvního reemigračního transportu potomků exulantů do vlasti otců a 75 let od reemigrace Čechů z Volyně.

Po členské schůzi se bude konat koncert kytarového souboru a hudebnické rodiny Meislovy.

****

Výbor zapsaného spolku EXULANT svolává

VÝROČNÍ ČLENSKOU SCHŮZI,

která se uskuteční v sobotu 25. června 2022 od 13,00 hodin

ve sboru Českobratrské církve evangelické v Litoměřicích, Rooseveltova 716/7

Program:

Ustavení členské schůze (prezence, volby skrutátorů, zapisovatele a ověřovatele zápisu)

Výroční zpráva o činnosti spolku od minulé členské schůze (19.6.2021)

Zpráva o hospodaření spolku za rok 2021 a současný stav financí

Zpráva revizní komise

Další informace, návrhy, diskuse

Nemůžete-li se valné hromady zúčastnit, je vhodné, abyste písemně zmocnili jiné členy sdružení k zastupování. Připravte si podněty pro naši další činnost.

Informační věstník zapsaného spolku EXULANT. Vydává EXULANT, zapsaný spolek. Vychází 2x ročně.
Sídlo spolku i redakce: Jungmannova 22/9 (Husův dům), 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika.
<http://exulant.evangnet.cz>, registrace MK ev.č. E23692 ISSN 1801-514X